

YENİ GÜÇ SAVAŐLARININ YENİ KARADENİZ STRATEJİLERİ

Bülent ERDİL*

ÖZ

Soğuk Savaş yıllarında iki kutup arasında bir gerginlik alanı olan Karadeniz, öncelikle Varşova Paktı'nın dağılması, sonrasında da Sovyetler Birliğı'nin çökmesiyle beraber altı ülkenin kıyıdaş olduğı bir deniz haline gelmiştir. Bu çok taraflılık, Karadeniz'de uluslararası ilişkilere yeni bir boyut kazandırmıştır. Soğuk Savaş döneminin dengeleri içerisinde donuk bir konuma sahip olan Karadeniz Bölgesi, daha Soğuk Savaş yıllarının son döneminden itibaren uluslararası sistemin evrimi ve ortaya çıkan yeni tehdit algılaması ile birlikte hareketlilik yaşamaya başlamıştır. Soğuk Savaş yıllarının son döneminden günümüze kadar ortaya çıkan gelişmelere bakıldığında, bu hareketliliğın, güvenlik, askerî, siyasi, sosyal, ekonomik ve çevre boyutlarının her birinde meydana geldiğı görülmektedir. Karadeniz güvenliğinin çok boyutlu olmasından ötürü bir çok bölgesel ve uluslararası oluşum, Karadeniz üzerinde faaliyette bulunmaktadır. Değışen küresel dengelerle birlikte Karadeniz üzerinde de yeni dengeler belirmiştir. Makalemizde Rusya Federasyonu, ABD, AB gibi büyük güçlerin yanı sıra Türkiye, Ukrayna gibi bölgesel güçlerin de bu yeni güç savaşlarında pozisyonları ele alınacaktır. Bu doğrultular ışığında makalemizin amacı, Sovyetler Birliğı'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan ortamda AB'nin Karadeniz üzerinde daha çok söz sahibi olma çabasında olduğunu; ayrıca Karadeniz üzerinde kurmaya çalıştığı hegemonyanın da Rusya Federasyonu'nu rahatsız ettiğı gerçeğini verilerle ortaya koymaktır. Ayrıca Batının Karadeniz üzerinde oluşturmaya çalıştığı etkinin, Rusya Federasyonu açısından öncelikli bir güvenlik sorunu olarak algılanmasıyla birlikte bölgede oluşan yeni çatışmaların etkileri incelenerek, analizler oluşturulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Kırım, Rusya Federasyonu, Karadeniz Güvenliğı, Ukrayna, Küresel Güçler.

ABSTRACT

The Black Sea, which is an area of tension between the two poles during the Cold War, has become a sea in which the Warsaw Pact is first dispersed and then the six countries are shrouded with the collapse of the Soviet Union. This multilateralism has given a new dimension to

* Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ABD, ORCID: 0000-0002-1566-3283, E-posta: bulenterdil85@hotmail.com

international relations in the Black Sea. The Black Sea Region, which has a dull position within the balances of the Cold War era, began to live in mobility with the evolution of the international system and the perceived new threat perception since the end of the Cold War years. When we look at the developments that have emerged from the last period of the Cold War to the present day, it is seen that this movement has been taking place in every dimension of security, military, political, social, economic and environmental aspects. Due to the multidimensional nature of Black Sea security, many regional and international organizations are operating on the Black Sea. Along with the changing global balances, new equilibria have been set on the Black Sea. In our article, the Russian Federation, the United States, as well as the great powers such as Turkey and the EU position in these new regional powers such as the power struggle in Ukraine will be discussed. The aim of this article in the light of these directions is that the EU is trying to have more say on the Black Sea in the environment that emerged after the dissolution of the Soviet Union; as well as revealing the fact that the hegemony, which he tried to establish on the Black Sea, also disturbed the Russian Federation. In addition, the effect that West is trying to establish on the Black Sea is perceived as a priority security problem in terms of Russian Federation, and the effects of the new conflicts in the region will be studied and analyzed.

Key Words: Crimea, Russian Federation, Black Sea Security, Ukraine, Global Forces.

Bu çalışma ile Karadeniz'deki hak ve çıkarlarımızı ilgilendiren küresel aktörlerin ve kıyıdaş ülkelerin politikaları incelenmiş, Karadeniz'deki mevcut ve planlı enerji yolları, mevcut ve muhtemel hidrokarbon yatakları dikkate alınarak Karadeniz'e yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Karadeniz ve çevresi, ABD'nin izlemiş olduğu küresel Avrasya politikasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Orta Doğu ile Türkistan'ın kontrol altında tutulması, Karadeniz ve çevresinin Rusya Federasyonu'nun yeniden bölgede etkinlik kurmasıyla zorlaşacaktır. Karadeniz Bölgesi'nin önemini AB açısından ele alacak olursak, buranın önemli bir geçiş alanı ve enerji merkezlerine ulaşımında bir geçiş koridoru olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca AB'nin burayla yakından ilgilenmesinin bir önemli sebebi de Asya'nın her alanda yükselişidir. Bu yüzden AB'nin küresel bir güç olmak için öncelikle Karadeniz'de etkinliğini arttırması gerekmektedir. Çünkü AB bu bölgede etkili olamazsa uzun süreçte Türkistan ile Ortadoğu'da etkili olmasının pek mümkün olmayacağı değerlendirilmektedir.

Rusya Federasyonu ise, bölgesel bir güç olarak, jeopolitik hedeflerini elde etme şansı az da olsa, bölgesel düzeydeki hegemonyasını korumayı hedeflemektedir. Rusya Federasyonu'nun jeopolitik, askerî ve stratejik gücünün 1990'dan itibaren azalmasından sonra, Türkiye, ABD ve NATO bölgedeki pozisyonlarını güçlendirmeye, buna karşılık ekonomik olarak zayıflayan Rusya, eski Sovyetler Birliği ülkelerindeki askerî varlığını kullanarak etkinliğini devam ettirmeye çalışmaktadır.

Bulgaristan ve Romanya'ya NATO ve AB'ye katılma şansının verilmesi, Karadeniz Bölgesi'ni bu ülkeler nezdinde ikinci önceliğe düşürmüş, ABD ve AB'ye paralel politikalar izlemelerine neden olmuştur. 2008 Ağustos'undaki RF - Gürcistan çatışmalarının hemen sonrasında, Gürcistan Bağımsız Devletler Topluluğundan ayrılmış ve RF ile olan tüm bağlarını koparmıştır. Gürcistan, çatışma öncesinde olduğu gibi ABD politikalarına yakın politikalar izlemektedir. ABD ve AB Karadeniz Bölgesi'ne yönelik politikalarını hayata geçirmek için çeşitli faaliyetler yapmaktadır. Birçok uluslararası platformda Karadeniz'de yasa dışı göç, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi faaliyetlerde artışın söz konusu olduğu, bu tür faaliyetlerin terörün finansal desteğinde kullanılarak bölgede güvenlik sorunlarına yol açabileceği ve enerji kaynaklarının dünya piyasalarına ulaştırılmasında sıkıntı yaratabileceği konularında abartılı değerlendirmeler yapmaktadırlar.

Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ne yönelik uyguladığı politikanın temelinde de bölgede barışın sağlanmasına katkıda bulunma iddiası vardır. Bu iddianın temelinde Türkiye'nin özgüven eksikliğinin yanısıra, küresel güçlerden çekinmesi de yatmaktadır. Karadeniz'de barışın sağlanması için bir ticaret merkezi olması, Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney arasında bir barış denizi olmasına bağlıdır. Bölgede kargaşa olduğu zaman hem bölge ülkeleri ekonomileri zarar görmekte, hem de bu durumdan bölge dışı aktörler olumsuz etkilenmektedirler. Bu doğrultuda Batının Karadeniz'e odaklanan ilgisi, önümüzdeki süreçte başta Rusya Federasyonu olmak üzere, diğer bölge ülkelerinin dış politikalarını etkileyeceği görülmektedir. Bu sebeple yeni çatışma alanlarının ortaya çıkabileceği, bu çatışmaların da bölgede yeni kırılmalara neden olacağı düşünülmektedir.

1. Karadeniz'in Tanımı ve Enerji Açısından Önemi

Avrasya'nın en önemli iç denizlerinden biri olan Karadeniz, Avrupa'nın güneydoğusunda, Türkiye'nin kuzeyinde yer almaktadır. Karadeniz'in, boğaz, akarsu ve kanallarla Akdeniz'e, Azak Denizi'ne, Kuzey Denizi'ne, Baltık Denizi'ne ve Hazar Denizi'ne de bağlantısı vardır. Ayrıca, İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi, Ege Denizi ve Akdeniz ile Atlas Okyanusu'na bağlanmaktadır. Karadeniz Bölgesi'ne dair dar ve geniş kapsamlı olarak yapılmış tanımlamalar söz konusudur. Fakat bölgenin tanımı konusunda bir görüş birliği olduğu söylenemez. Dar tanımlama, sadece Karadeniz'e kıyısı olan Gürcistan, Bulgaristan, Rusya, Romanya, Ukrayna ve Türkiye olmak üzere altı ülkeyi içermektedir. Buna karşın, Geniş Karadeniz (Wider Black Sea), bu altı ülkenin yanında Ermenistan, Moldova ve Azerbaycan'ı da kapsamaktadır. Bir başka görüşe göre ise; "coğrafi bir alan olmaktan daha çok siyasal bir oluşum olan Karadeniz Bölgesi, kıyıdaş ülkelerin yanı sıra Güneydoğu Avrupa'dan Hazar kıyılarına kadar, bölgedeki siyasal gelişmeleri etkileyebilen ve bu gelişmelerden etkilenen ülkeleri kapsamaktadır" (Aydın 2004).

Enerji Bakanlığı 2010 - 2014 Strateji Belgesi'nde Türkiye, enerji alanında bölgesel ve küresel aktör olmayı stratejik hedef olarak belirlemiştir

(T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2010-2014 Stratejik Planı). Bu hedef doğrultusunda “Jeostratejik konumumuzu etkin kullanarak enerji alanında bölgesel iş birliği süreçleri çerçevesinde Türkiye’yi enerji koridoru ve terminali hâline getirmek” amaç olarak belirlenmiştir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2010-2014 Stratejik Planı). Hazar petrol ve doğalgazının Avrupa’ya ulaşımında kullanılacak olan hatlar için en uygun konumu ile Türkiye, bölgede Rusya ve İran’la bazen iş birliğine de dönüşebilen bir yarış halindedir (Oran 2002:371). Böylece Türkiye hem enerji ihtiyacını sağlamakta, hem de enerji hatları oluşturarak, petrol ve doğalgazın dünyaya ulaşmasında önemli bir aracı haline gelmeye çalışmaktadır.

Karadeniz’in, Hazar Bölgesi petrol sisteminin uzantısı olarak zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye’nin yoğun biçimde petrol ve doğalgazda dışa bağımlı olması, Türkiye’yi zorunlu olarak Karadeniz’de yeni araştırmalar yapmaya yöneltmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), SHEVRON TEXACO, EXXON, PETRONAS ve BP gibi büyük petrol şirketleri ile ortak petrol arama çalışmalarına başlamış olup, çıkarılan toplam petrolün Türkiye’nin ihtiyacını karşılayacak seviyeye getirilmesi hedeflenmiştir.

1.1. Karadeniz Bölgesi’nin Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Karadeniz, modern jeopolitik teorilere göre, önemli bir bölgedir. Çünkü Mackinder’in “Kara Hâkimiyet Teorisi”ne göre, “merkez” bölgesine en kolay ulaşımı sağlayacak konumda olan Karadeniz, Spykman’ın “Kenar Kuşak Teorisi”ne göre de Avrupa’yı Ortadoğu ve Asya’ya bağlamaktadır. Mahan’ın “Deniz Hâkimiyet Teorisi”ne göre ise, Karadeniz’e hâkim olan güç, bölgeyi kontrol edecek coğrafi konuma sahip olur. Schaklian’ın “Hava Hâkimiyet Teorisi”ne göre de, Karadeniz, merkez bölgesine ve dünya adasına hâkim olacak bir coğrafi konumdadır. Huntington’ın “uygarlıklar çatışması” tezinde savunduğu biçimiyle, kültür ve uygarlığın, insanlar ve ülkeler arasındaki ilişkileri etkileyen en önemli faktör olduğu düşünülmesi de, Müslüman dünyasıyla Ortodoks dünyasını birbirinden ayıran çizginin Karadeniz’den geçtiği ve bu kapsamda jeostratejik bakımdan bir fay hattı oluşturduğu söylenmektedir (Oktay, 2006:152). Mackinder’in jeopolitik kalpgahının merkezinde yer alan Karadeniz, çok sayıda etnik ve siyasal sorunlarıyla beraber, Avrupa tarihinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır (Aydın 2006:5).

Soğuk Savaş’ın ardından, Karadeniz’in siyasi coğrafyası köklü bir değişim yaşamıştır. Bu değişimle birlikte, bölgede yeni jeostratejik ve jeopolitik dengelerin oluştuğu görülmektedir. Soğuk Savaş’ın ardından bölgede oluşan güç boşluğu, bir taraftan bölge dışı devletlerin, bölge üzerinde etkinlik kazanması açısından fırsat oluşturmuş, diğer taraftan da bölgenin güvenlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Örneğin, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle ortaya çıkan etnik çatışmalar, bölgeyi eski komünist coğrafya içerisinde, Balkanlar’dan sonra en yoğun çatışmaların yaşandığı yer hâline getirmiştir (Oktay 2006:152). ABD için Karadeniz ve çevresi, küresel politikasının Avrasya bölümünün önemli bir halkasını oluşturmaktadır. ABD için Karadeniz Böl-

gesi'nin tekrardan Rusya Federasyonu'nun kontrolüne girmemesi, Orta Doğu ile Orta Asya'nın kontrolü ve geleceği açısından önem taşımaktadır.

NATO, Barış İçin Ortaklık programı başlatarak odağına Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Ukrayna'yı almıştır. NATO ile RF'nin ilişkilerinin de geliştirilmesi kapsamında güvenlik sorunlarını düzenli bir şekilde danışmak ve tartışmak üzere 1997'de NATO - RF Daimî Ortaklık Konseyi kurulmuş, 11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından RF'nin ABD'ye verdiği tam destek üzerine bu kurum 28 Mayıs 2002 tarihinde NATO - RF Konseyi adını almıştır. Bu tarihten itibaren konsey eşit koşullarda ittifak ile Moskova arasında terörizme karşı ortak mücadele, kriz yönetimi, askerî ve bilimsel iş birliği konularında arayışların sürdürüldüğü siyasi bir organ olarak çalışmalarını sürdürmektedir. AB için de Karadeniz Bölgesi'nin önemi, küresel bir aktör olma yolunda önemli bir geçiş coğrafyası ve enerji merkezlerine ulaşımında bir geçiş koridoru olmasıdır. Diğer yandan Doğu'nun ekonomik olarak yükselişi AB'yi bu coğrafyaya yakın olmaya zorlamaktadır. Karadeniz'de etkili olmayan bir Avrupa'nın uzun vadede Türkistan ile Ortadoğu'da etkili olmasının pek mümkün olamayacağı değerlendirilmektedir. Rusya için Karadeniz, jeopolitik önceliği olan bir bölgedir. Ancak mevcut güçsüzlüğü gerçekleştirmek istediği politikaları engellemektedir. Rusya, Karadeniz'de Soğuk Savaş sonrası çok büyük bir jeopolitik kayba uğramış; müttefiklerini kaybetmenin yanında, SSCB'nin Karadeniz sahillerinin ancak % 30'una ve 20 önemli sahil kentinden sadece üçüne sahip olabilmıştır (Kumel 2016).

Karadeniz ve Boğazlar, Rusya'yı tarihinin her döneminde dünya okyanuslarına bağlamıştır. Bugün de RF dış ticaretinin yaklaşık yarısı Karadeniz üzerinden yapılmaktadır. Karadeniz ticaret yollarının açık olması, Rusya'da pazar ekonomisinin geleceği açısından önemlidir. Karadeniz, Rusya'nın güneyinde doğal bir savunma hattıdır (Tavkul 2002:19). Birçok uluslararası platformda Karadeniz'de yasadışı göç, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi faaliyetlerde artışın söz konusu olduğu, bu tür faaliyetlerin terörün finansal desteğinde kullanılarak bölgede güvenlik sorunlarına yol açabileceği ve enerji kaynaklarının dünya piyasalarına ulaştırılmasında sıkıntı yaratabileceği konularında gerçeklere dayanmayan değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu değerlendirmeler son derece abartılı ve temelsiz olmakla birlikte; Türkiye'nin dikkate alması gereken değerlendirmelerdir.

1.2. Karadeniz Bölgesinin Değişen İşlevi ve Artan Önemi

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, Sovyetler Birliği ile Varşova Paktı dağılmıştır. Ortaya çıkan bu durumla bölge ülkeleri, Batı'ya yönelmeye başlamışlardır. Böylece zamanla Rusya'dan uzaklaşmaya ve yeni yapılar içine girme arayışlarına başlamışlardır. Özellikle Karadeniz ülkelerinin birçoğu, Rusya'dan uzaklaşarak AB ve NATO gibi çok sayıda Batı merkezli oluşuma girmişlerdir. Bu ülkelerin Batı'ya yakınlaşma politikaları sebebiyle, gelecek on yıllarda Karadeniz, Avrupa-Atlantik dünyasının bir parçası ve AB üyesi ülkelerin çoğunlukta olduğu bir coğrafyaya dönüşebilecektir. Halen kimlik

arayışında olan bu ülkelerin Doğu'dan Batı'ya doğru jeopolitik kayış süreci, Karadeniz'in Doğu ile Batı arasındaki tarihsel sıkışmışlığını da yansıtmaktadır. Bu kapsamda, Batı - Doğu çatışması, Karadeniz için gelecekte oldukça belirleyici bir öge olabilecektir (Kanbolat 2007:26; Kanbolat 2007:76).

Geçmişte bölgeye gereği kadar önem vermeyen Batı, yakın dönem içinde Karadeniz'e daha çok ilgi göstermeye başlamıştır. AB ve ABD'nin bu bölgeye olan ilgisinin artmasında, ayrıca yeni ve tutarlı stratejiler üretmesinin altında birtakım nedenler yatmaktadır (Bocutoğlu ve Koçer 2007:114). 1990 sonrasında Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin oluşturduğu yer bir "bölge" olarak tanımlanmaya başlamıştır. Bu bölgenin önemi, bu zaman diliminden sonra kademe kademe artmaya devam etmiştir. Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nın dağılması, bu bölgenin Batı nezdinde önem kazanmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle AB ve ABD için yeni bir hayat sahası açılmıştır. İki kutuplu düzenin yıkılması ile birlikte NATO ve AB, Karadeniz'e doğru genişlemeye başlamıştır. Böylece Batı'nın doğu ucu bu bölgeye ulaşmıştır. SSCB, Soğuk Savaş döneminde genel olarak Hazar Denizi ve Karadeniz'de oldukça üstün bir hakimiyete sahipken, bugün Hazar ve Karadeniz, Avrupa'nın da etki alanına girmiş bir denize dönüşmüştür. Bu dönüşüm ile SSCB'nin devamı olan RF, bu iki deniz içinde daha dar bir alan içine hapsedilmiştir (Kanbolat 2007:76-77).

Tarihsel açıdan ele alırsak, Çarlık döneminden SSCB dönemine kadarki süreçte Karadeniz Bölgesi'nin büyük bir bölümü Rusya egemenliğinde kalmıştır. Bu sebeple sonraki dönemlerde RF'nin siyasal, ekonomik ve askerî alanlarda ayağa kalkmasıyla, buralarda tekrar etkinlik kurma çabasına girmesi olağan görünmektedir. Böylece AB ve NATO üyeliği bu ülkeler için ekonomik ve siyasi bir güvence olarak görünmektedir. Ayrıca AB'nin Karadeniz'e doğru genişlemesiyle birlikte dengeler küresel çapta değişeceği benzenmektedir. Bulgaristan ile Romanya'nın AB'ye üyelikleriyle birlikte Karadeniz artık Avrupa'nın bir parçası haline gelmiştir. Böylece AB giderek bir Karadeniz gücüne dönüşmeye başlamıştır (Kanbolat 2006:27). ABD terörle mücadele stratejisinde Karadeniz'le farklı ilgilenmiştir. Küresel terör, sırasıyla 11 Eylül 2001 ABD, 3 Kasım 2003 İspanya ve 7 Temmuz 2005'te İngiltere'de gerçekleştirilen saldırılarla farklı bir boyut kazanmıştır. Böylece Avrupa ve ABD açısından güvenlik ön plana çıkmıştır. Bu saldırıların kaynağı olarak da "Büyük Orta Doğu" bölgesi sorumlu tutulmuştur. Böylelikle Karadeniz ülkelerinin bu büyük tehdidin önlenmesi açısından önemi ortaya çıkmıştır (Oktay 2006:153).

Bu yaşananlar, Orta Doğu üzerinde denetim ve kontrol sağlama açısından ABD'yi yeni politikalara yöneltmiştir: *"Karadeniz bölgesi, yüzyıllar boyunca Ortadoğu'ya girişin kapısı olmuştur. ... On dokuzuncu yüzyıldaki her Avrupalı güç, kim Karadeniz'i kontrol ederse, ... Ortadoğu'yu kontrol edebileceğini anlamıştır. Bu kapsamda eğer Ortadoğu'da demokratikleşme sürecinin başarıya ulaşması isteniyorsa, Karadeniz Bölgesi'nde demokratik, güvenli bir yapı kurulması önkoşuldur.* (Alkan 2005:20)" ABD'nin, genel olarak Beyaz Rusya ile Rusya'nın askerî hareketlerini kontrol altında tutmak, özel olarak

da İran'a karşı olası bir askerî harekât için Karadeniz'i, askerî üs, radar istasyonları ve casus uçaklarıyla izleme merkezi olarak düşünmektedir (Kanbolat 2007:78-80).

11 Eylül saldırıları, petrol ve doğalgaz kaynakları arayışı açısından ABD'yi farklı bölgelere yöneltmiştir. Çünkü Ortadoğu giderek istikrarsız bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Her ne kadar Dünyada petrolünün %65'i, doğal gazın % 40'ı Ortadoğu'da bulunsa da; Karadeniz Bölgesi de oldukça zengin yer altı kaynaklarına sahiptir. Böylece Batı - Doğu Enerji Koridoru olarak adlandırılan bölge, artık güvenlik temelli bir coğrafya olarak algılanmaya başlamıştır. Çünkü Karadeniz ABD'nin Orta Doğu ve Türkistan'a açılması bakımından önemli bir yerde bulunmaktadır (Kanbolat 2007:80). 1990'dan sonra RF, bölgede oldukça yoğun bir kan kaybına uğramıştır. RF bölgede etkinliğini yeniden kurabilmek amacıyla Moldova'da Dinyester'i, Gürcistan'da Abhazy ve Güney Osetya'yı, Azerbaycan - Ermenistan arasındaki Yukarı Karabağ sorununda Ermenistan'ı, egemen devletlere karşı desteklemektedir. Eskiden kendine bağlı olan bu ülkeler içindeki sorunları deşerek buralarda mevzi kazanmaya çalışmaktadır. Böylece enerji güvenliği ve kontrolü üzerinde de denetimini arttırma çabası içindedir. Rusya bu açıdan da boru hatları ve tanker taşımacılığına da önem vermektedir. Karadeniz, Avrupa'nın enerji güvenliğinin sağlanması için ön plana çıkmaktadır (Pamir 2007:243-265). Bu temel etkenlerden ötürü, Doğu ile Batı'nın yeni etki mücadelesinin alanının Karadeniz olduğunu görmekteyiz. Bu duruma en yakın örnek, bölgedeki dengeleri değıştiren ve Ağustos 2008 tarihinde başlayan Rusya - Gürcistan Savaşı olmuştur. Sonrasında ABD, Gürcistan'a insani yardım gerekçesiyle, Karadeniz'e savaş gemilerini göndermiş ve Karadeniz sahnesinde oynanan yeni oyunda yerini almıştır.

Soğuk Savaş'ın sonundan itibaren bölgede güvenliğin askerî ve siyasi boyutunda pek çok gelişme ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler hem klasik hem de yeni güvenlik anlayışına göre sorun alanları olarak ortaya çıkmıştır. Ermenistan'ın Karabağ'ı işgali, Rusya - Gürcistan Savaşı, Çeçen - Rus Savaşı ve son olarak da Ukrayna - Rus çatışması ekseninde Kırım ve Donbass savaşları bölge devletleri arasında fiili çatışma ortamlarını doğurmuştur. Yaşananlar, yeni sorunların habercisi durumundadır.

2. Bölgesel Ülkelerin Karadeniz Politikaları

Soğuk savaş döneminde Karadeniz Bölgesi, Sovyetler Birliği'nin NATO ve ABD ile askerî sınırını teşkil eden önemli bir askerî ve politik bir alanı oluşturmaktaydı. Soğuk savaş sonrasında ise, Karadeniz Bölgesindeki askerî ve stratejik durum önemli ölçüde değışime uğramıştır.

Türkiye bölgede daha bağımsız bir rol oynamaya başlamış, NATO ve ABD'nin politikalarına paralel olmayan yeni askerî ve politik ilgi alanları belirlemiştir. Bu yeni ilgi alanları, Türkiye'nin gelişen askerî gücü ve yeni jeopolitik fırsatlar ile daha da geliştirilmeye çalışılmaktadır. NATO üyesi Türkiye ile Varşova Paktı eski üyeleri arasındaki kapalı sınır kapılarının açılması ile sınırlı seviyedeki ilişkiler yerini askerî güven ve ortak güvenlik

ihtiyaçlarına bırakmıştır. Soğuk Savaş sonrasında jeopolitik, askerî ve stratejik pozisyonu güçlenen Türkiye'nin aksine, Rusya kendisini jeopolitik bir çöküş içerisinde ve askerî – stratejik açıdan ise hassas bir konumda buldu. Sovyetler Birliği'nin bölgedeki askerî üstünlüğü, Sovyet askerî bloğundaki Karadeniz'e kıyı ülkelere dayanmaktaydı. Ancak soğuk savaş sonrasında, Rusya'nın bölgede hiç bir askerî müttefiki kalmamıştı (Perepelytsya 2004:192). Karadeniz ülkeleri arasındaki ilişkiler doğal olarak, çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna ile ilişkilerinin sorumlu olmasının yanında, diğer bölgelerde de sorunların yaşandığı görülmektedir. Rusya – Ukrayna ilişkileri, özellikle Ukrayna'nın 1991 yılındaki bağımsızlığından hemen sonra ve Viktor Yusçenko'nun başkanlığı döneminde (2005-2010) olmak üzere periyodik olarak gergindi. Viktor Yanukoviç başkanlığında yapılan anlaşma ile Rus Karadeniz Filosunun Sivastopol'daki konuşlanmasının 2042 yılına kadar uzatılması ile birlikte, Rusya – Ukrayna ilişkileri yeni bir döneme girmiştir. Ancak sonrasında yaşanan gelişmeler ve Yanukoviç'in ülkeden kaçmasıyla iki ülke arasında ilişkiler bozulmuştur. Yaşanan devrim sonrasında Rusya ile ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Bu olayları Kırım'ın işgali izlemiştir. Batının büyük tepkisine rağmen Rusya Federasyonu, Donbass bölgesinde yaşayan ayrılıkçı Ruslar'a yardımda bulunup, bu bölgenin de Ukrayna'dan kopması için ayrılıkçılara destek vermektedir. Bölgedeki çatışmalar devam etmektedir.

Rusya – Türkiye ilişkileri istikrarlı olarak devam etmekte ve son yıllarda gelişmektedir. Moskova ve Kiev arasındaki ilişkilerle karşılaştırıldığında, Moskova ve Ankara arasındaki ilişkiler iki eşit ülke seviyesinde yürütülmektedir. Bölgedeki iki büyük güç olan Rusya ve Türkiye, özellikle NATO ve ABD olmak üzere batı ülkelerinin bölgedeki varlığını sınırlama noktasında çıkar birliğine sahiptirler. Bununla birlikte, özellikle enerji alanı olmak üzere, diğer konularda ise, Moskova ve Ankara arasında güven sağlandığını söylemek zordur. Bulgaristan ve Romanya ise deniz kuvvetleri anlamında küçük ülkeler konumunda olmasına rağmen, AB ve NATO üyesi olduktan sonra bölgedeki politik etkileri artmıştır. Bu iki ülkenin, bölgede NATO'nun ve AB'nin varlığını artırma istekleri Türkiye ve Rusya'nın ortak pozisyonu ile çatışmaktadır. Romanya Anti-Balistik Füze Savunma Sistemi sensörlerinin ülkesine yerleştirilmesini kabul etmiştir. Tarihi nedenlerden dolayı, Romanya ve Bulgaristan, Türkiye'nin bölgesel güç rolünü oynamasına karşı ayrıca hassasiyet göstermektedirler.

2.1. Bulgaristan

Bulgaristan'ın iki dış politika önceliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, tarihî çıkarların yer aldığı Balkanlar'dır. 1990'lı yıllarda Batı Balkanlar'da meydana gelen gelişmeler, Bulgaristan'da endişe meydana getirmiştir. Ayrıca, Batı Balkanlar, Bulgaristan ile Batı Avrupa arasındaki ticari yol üzerinde yer almaktadır. Karadeniz Bölgesi, Bulgaristan'ın ikinci en önemli önceliğini oluşturmaktadır. Karadeniz Bölgesi, Bulgaristan'ın son yıllarda aktif olarak faaliyet gösterdiği bir alan değildir. Bulgaristan'ın Karadeniz Bölgesi'ne

yönelik ilgi eksikliğinin nedeni, Avrupa Birliği ve NATO'ya katılma vermiş olduğu öncelikten kaynaklanmaktadır (Lessenski 2009:38).

Karadeniz ülkesi olarak Bulgaristan, bölgeye yönelik dış politika yaklaşımını, ekonomik, ticari, politik ve güvenlik boyutlarını dikkate alarak belirlemektedir. Bulgaristan'ın Karadeniz'de Burgaz ve Varna limanları bulunmaktadır. Uluslararası ticaretinin % 60'ı bu iki limandan yapılmakta olup, deniz ticaret yollarının güvenliği ülke için hayati öneme sahiptir. Enerji üretimi olarak, Bulgaristan Kozluduy nükleer santrali ve diğer santrallerden elde ettiği enerji sayesinde enerji ihraç den ülkeler arasındadır. Bulgaristan ayrıca Rusya'dan gelen doğal gazın dağıtım operatörü ve transit ülke konumundadır. Ayrıca Burgaz'da dünyanın en büyük rafinerilerinden birisi bulunmaktadır. Akaryakıt boru hatları açısından ise iki proje yürütülmektedir. Birincisi kuzeyden güneye, Burgaz - Dedeağaç boru hattı, ikincisi doğudan batıya Burgaz - Vlore (Arnavutluk) boru hattıdır (Lessenski 2009:40). Doğal gaz boru hatlarına ilişkin birbiriyle yarışan iki anlaşmayı imzalamıştır. Bu projeler, AB'nin enerji tekelini kırmaya yönelik Nabucco Projesi ve Rus GAZPROM ve İtalyan ENI'nin desteklediği Güney Akım projesidir.

Bulgaristan'ın Karadeniz Bölgesine yönelik ilk önceliği, deniz ulaştırma yollarının güvenliği ve enerjinin dağıtımıdır. İkinci önceliği ise, arzın güvenliği ve enerjinin makul fiyata piyasaya sunulmasını da içeren enerji güvenliğidir. Enerji güvenliğinden kasıt ise, limanların, rafinerilerin, petrol ve doğal gaz boru hatları gibi kritik alt yapıların güvenliğidir. Üçüncü önceliği ise, uyuşturucu, yasa dışı göç, silah kaçakçılığı ve akaryakıt kaçakçılığı gibi organize suçların önlenmesidir. Dondurulmuş çatışmalar ise bölgede meydana gelebilecek istikrarsızlığın ana nedeni olarak görülmektedir. Karadeniz'deki Çevre güvenliği de Bulgaristan'ın ajandasında üst sıralarda yer almaktadır (Lessenski 2009:40-41).

Bulgaristan'ın kıyıdaş ülkeler ile olan ilişkisi genelde iyi seviyededir. Bununla birlikte, Sofya'nın NATO'ya yönelik politikası, Rusya ve Türkiye ile olan ilişkilerinin gerilmesi gibi bir maliyet getirmektedir. Bölgenin iki büyük ülkesi olan Rusya ve Türkiye mevcut durumun devam ettirilmesinden yana tavır sergilemekte ve Karadeniz'e dışardan yapılacak bir müdahalenin bölgedeki hassas dengeleri bozacağı ve dolayısıyla kıyıdaş ülkeler arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyeceğini savunmaktadırlar. Türkiye, NATO'nun Etkin Çaba Harekâtı'nın Akdeniz'den Karadeniz'e genişletilmesine karşı çıkmaktadır. Bölgede, NATO'nun diğer iki üyesi Bulgaristan ve Romanya ise NATO'nun Karadeniz'e yönelik niyetlerini desteklemektedirler. NATO'nun Etkin Çaba Harekâtının Karadeniz'e genişletilmesine yönelik planlamayı bırakmış olmasına rağmen, ABD'nin bu niyetinden tam olarak vazgeçtiği söylenemez. Dolayısıyla, Türkiye, Bulgaristan ve Romanya arasındaki ilişkiler zaman zaman gerilmeye devam edecek gibi görünmektedir.

Bulgaristan, Gürcistan ile olan savunma iş birliği, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya katılmasına yönelik sağladığı destekten dolayı Rusya tarafından eleştiriye maruz kalmıştır. Rusya'nın Bulgaristan'a yaptığı diğer bir eleştiri nedeni de, Bulgaristan'ın ABD ile olan savunma ve iş birliği sayesinde

de, ABD'nin 2006 yılında Bulgaristan'da 4 ortak kullanım maksatlı askerî üs inşa etmesidir. Bu üslerden birisi olan Aytos Lojistik Merkezi Karadeniz'e yakın bir bölgede inşa edilmiştir (Lessenski 2009:45).

2.2. Gürcistan

Gürcistan'ın Rusya ile olan ilişkileri 1991 yılındaki bağımsızlığından ve Rusya'nın 1992 - 1993 yıllarında Abhazya ve Güney Osetya'daki ayrılıkçı hareketlere destek vermesinden beri sorunlu olmuştur. 1993 yılında Abhazya'ya askerî konuşlanmadan sonra, güçsüz durumda bulunan Gürcistan Başkanı Eduard Shevardnadze dış desteğe mutlak ihtiyaç duymaktaydı. Shevardnadze'ye ihtiyaç duyduğu destek, Rusya Başkanı Boris Yeltsin'den gelmiştir. Yeltsin, üç şartın yerine getirilmesi durumunda Shevardnadze'ye destek sözü vermiştir. Bu şartlar; hiçbir çekince koymadan Gürcistan'ın Bağımsız Devletler Topluluğuna katılması, Rusya'nın Abhazya'da arabulucu olması ve son olarak Rusya'nın dört eski Sovyetler Birliği askerî üssünü (Vaziani, Gudauta, Ahılkelek ve Batum) kullanmasıydı. Bununla birlikte, Kasım 1999'daki İstanbul Zirvesi'nde, Rusya'nın Gürcistan'daki tüm üsleri 01 Temmuz 2001 tarihine kadar boşaltması kararı alınmıştır. Vaziani üssü zamanında boşaltılmış, ancak Ahılkelek (Yeni Şehir) ve Batum'da bulunan üsler 2007 yılına kadar boşaltılmamıştır. Abhazya'da konuşlu, Gudauta üssü ise hiç bir zaman Tiflis'in kontrolüne verilmemiştir.

Abhazya ve Güney Osetya'daki barış görüşmelerini baskı altına alan Rusya, Tiflis tarafından tarafsızlığını yitirdiği için eleştirilmiştir. Buna karşılık Rusya, Gürcistan'ı ayrılıkçı hareketi bastırmak için savaşırken, ayrılıkçı Çeçenler'e yardım etmekle suçlamıştır. Gürcistan - Rusya ilişkileri Kasım 2003 yılındaki "Gül Devrimi"nden sonra daha da yıpranmıştır. Mart 2006 ayında, Rusya sağlık nedenleriyle Gürcistan şaraplarının ithalini yasaklamış, aynı yıl Eylül ayında ise Gürcistan 4 Rus subayını casusluk nedeniyle sınır dışı etmiştir. Buna karşılık Rusya, Gürcistan'a olan hava yolu, demir yolu, kara yolu ve posta ulaştırmasını askıya almış ve Gürcistan vatandaşlarına vize verilmesini durdurmuştur.

2008 Ağustos'undaki çatışmaların hemen sonrasında, Gürcistan Bağımsız Devletler Topluluğundan ayrılmış ve Rusya ile olan tüm bağlarını koparmıştır. Her iki ülke tarafından diğerinin yeni bir saldırı için hazırlık yaptığı ve Rusya tarafından Gürcistan'ın Kuzey Kafkaslardaki terörist faaliyetleri desteklediği ve bunun standart bir uygulama olduğu iddia edilmiştir. Çatışmalar sonrası, Gürcistan Abhazya ve Güney Osetya'ya abluka uygulamaya çalışmıştır. 17 Ağustos 2009 tarihinde Abhazya'ya akaryakıt taşıyan bir gemi Gürcistan sahil güvenlik güçlerince durdurulmuş ve biri Türk diğeri Azerbaycanlı olmak üzere gemi kaptanları gözaltına alınmıştır. Bir Gürcistan mahkemesi, kaptanları 24 yıl hapse mahkum etmiştir. Gemi zapt edilmiş ve açık artırma ile satılmak üzere Batum Limanı'na götürülmüştür. Gürcistan'ın abluka uygulama çabaları Doğu Karadeniz'deki gerginliği artırmıştır. Abhazya lideri Sergei Bagapsh, Gürcistan gemilerinin Abhazya sularındaki faaliyetlerini korsanlık olarak adlandırmış ve faaliyetlerin dur-

durulmamasını istemiştir. Rus Dışişleri Bakanlığı tarafından, Gürcistan tarafından ticari gemilere el koymasına yönelik olarak uyarıda bulunulmuş; Abhazya'ya yapılacak bir deniz ablukasının ciddi çatışmalara yol açacağı ifade edilmiştir (Kardaş 2009). Gürcistan ve Abhazya ve Güney Osetya arasındaki devamlı gerginlik şu anda Karadeniz'deki en önemli çatışma riskini oluşturmaktadır.

Tiflis'in Moskova ile olan ilişkileri çok kötü iken, Ankara ile olan ilişkileri iyidir. Son yıllarda Türkiye, Gürcistan'ın bir numaralı ticaret ortağı haline gelmiş; Rusya'nın ekonomik ambargosundan doğan boşluğu doldurmuştur (Georgia 2013). Ayrıca Türkiye Gürcistan'da, Tiflis ve Batum uluslararası havaalanı gibi birçok büyük altyapı projelerinde rol almıştır. İki ülke arasında 2009 yılında yaklaşık olarak toplam 2 milyon vatandaş seyahat etmiştir (Socor 2010). Bununla birlikte Ukrayna, bölgede Gürcistan ile en sıkı bağı oluşturan ülke konumundadır. Her iki ülke de, Rusya'nın Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki ve Karadeniz Bölgesi'ndeki rolünün azaltılması yönünde ortak çıkar birlikteliği oluşturmaktadırlar.

2.3. Romanya

Bulgaristan gibi Romanya'da da, Karadeniz Bölgesi için takip edilen dış politikanın farklı ve özel olması noktasında geniş bir politik konsensus bulunmaktadır. Bununla birlikte, Sofya ve Bükreş'e NATO ve AB'ye katılma şansının verilmesi, Karadeniz Bölgesi'ni ikinci önceliğe düşürmüştür. Aslında, Avrupa-Atlantik entegrasyonu milli hedeflerine ulaşmak için kullanılan bir araç haline indirilmiştir (Moshes 2004:69). Romanya'nın 2007'den sonraki Milli Güvenlik Stratejisi, Karadeniz'de dinamik bir rol alma ve bölgesel lider olma isteğini vurgulamaktadır. Karadeniz Bölgesi'nde güvenlik ve refah ortamının yaratılması, stratejisinin öne çıkan özelliğidir.

Bulgaristan'da olduğu gibi, Romanya'nın da NATO ve AB'yi Karadeniz Bölgesi'ne müdahil etmek için çaba göstermesi, Rusya ve Türkiye ile olan ilişkilerini zaman zaman germektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere, bu iki bölgesel büyük güç, Karadeniz Bölgesi'ndeki etkinliklerine zarar verebileceğinden dolayı, Romanya'nın bu ve benzeri girişimlerine sıcak bakmamışlardır. Bununla birlikte Romanya, 2005 yılında 4 ABD üssüne ev sahipliği yapma kararını vermesi sonrası Moskova'nın büyük tepkisini almıştır. Romanya ve Rusya'nın soğuk savaş sonrası ilişkileri, diğer eski Varşova Paktı üyelerine nazaran daha zayıflamıştır. 1990 yılında meydana gelen TransDinyester çatışmasında Rus ve Romen silahlı kuvvetleri farklı tarafları desteklemişlerdir. Rusya, Moldova ve Romanya'nın muhtemel bir birleşmesinden endişe duymaktadır. Rusya, 1992 yılında Moldova Ordusu ile TransDinyester ayrılıkçı grupları arasında meydana gelen savaş sonrası yapılan TransDinyester barış görüşmelerinden, Romanya'yı saf dışı bırakmayı başarmıştır. Kişinev, barış görüşmelerinin 5+2 (Moldova, TransDinyester, Rusya, Ukrayna ve OSCE katılımcı, AB ve ABD gözlemci olarak) arasında yapılması yönünde çaba sarf etmiş, ancak Şubat 2006'dan bu yana Rusya,

Moldova ve Transdinyester sorununu tek başına müdahil olarak çözmeyi tercih etmektedir.

Romanya ve Rusya arasındaki kötü ilişkilerin bir başka nedeni ise, Romanya'nın 1. Dünya Savaşı öncesinde Rusya'ya gönderdiği altın, mücevher, binlerce tablo vb. değerli eşyalardan oluşan "Romanya Hazinesi"nin, savaş sonrasında tam olarak geri alınamamasıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Rusya bu eşyaların Romanya'ya gönderilmesini kabul etmemiştir. Bu mesele 2003 yılında imzalanan Romanya - Rusya anlaşmasında bahse konu edilmemiş, bunun yerine Ion Iliescu ve Vladimir Putin problemi analiz etmek üzere özel bir komisyon kurmuş; ancak bu komite henüz bir sonuca ulaşamamıştır. Karadeniz Bölgesi'nde Romanya için bir başka sorun da, zaman zaman ilişkilerinin gerildiği bölgesel güçler Türkiye ve Rusya'dan hariç olarak, Romanya'ya karşı bölgedeki küçük oyuncuların olumsuz bakışlarıdır. Özellikle coğrafi komşuları olan Ukrayna ve Moldova için geçerlidir. Ukrayna'nın komşusu olan Romanya'nın, Ukrayna'nın toprakları üzerinde egemenlik iddiası olması nedeniyle Romanya ile olan ilişkileri gerilmiştir. Ukrayna'nın bağımsızlığını kazandığı ilk günden itibaren Romanya, 1948'e kadar kendisine ait olan Kuzey Bukovina, Hertza ve Güney Beserabya bölgesi ve Yılan Adası üzerindeki Ukrayna egemenliğini sorgulamaya başlamıştır. Romanya - Ukrayna ilişkileri, 1995 yılında Yılan Adası etrafında zengin petrol ve doğal gaz yataklarının keşfedilmesi sonrasında daha da gerilmiştir.

Romanya ve Ukrayna arasında 1997 yılında imzalanan anlaşmada, bu bölgeleri Ukrayna'ya ait olduğu yer almaktadır. Bununla birlikte, Yılan Adası etrafındaki kıta sahanlığının ve MEB'nin sınırlandırılması sorunu Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmüştür (Hendenskog 2006:33-34). Şubat 2009'da, mahkeme tartışmalı bölgedeki doğal gaz ve ham petrolün yüzde 80'nini Romanya'ya, gerisini ise Ukrayna'ya bırakmıştır (Runner 2013). Bükreş ve Kiev ilişkilerindeki başka bir sorun da, Ukrayna'nın 2004 yılında Tuna sınırından Ukrayna üzerinden Karadeniz'e ulaşan kanalı açması ile başlamıştır. Bükreş, açılan kanalın Tuna deltasının eşsiz ekosistemini yok edeceğini iddia etmektedir (Hendenskog 2006:34).

1991'de komünist rejimin çökmesi ve Moldova'nın bağımsızlığını ilan etmesini, kısa bir süre için "Moldova Halkı Temsil Platformu"nun yürüttüğü "Romen Birliği" akımı takip etmiştir. Bununla birlikte, 1994 yılında Moldova'da yapılan seçimler sonrasında, yeni hükümetin Moldova'yı Romanya'dan ayrı bir ülke olarak birleştirme çalışmalarına başlamasıyla birlikte, Bükreş ile olan ilişkileri soğumaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren, iki ülke arasında bir anlaşmaya varılamamıştır. Bir anlaşmaya varılması önündeki önemli engel, Baserebya'yı Romanya'ya veren Molotov-Ribbentrop anlaşmasıdır. 2001-2009 yılları arasında Moldova Komünist Partisi iktidarı sürecince İki ülke arasındaki ilişkiler özellikle gerilmiştir. Moldova başkanı Vladimir Voronin, 07 Nisan 2009 tarihinde seçimleri müteakip yapılan şiddet hareketleri içeren protesto hareketlerini organize ettiği iddiasıyla Romanya'yı suçlamıştır. Moldova, Romanya büyükelçisi "Persona Non Grata-

İstenmeyen Adam" ilan etmiş ve Romanya'ya olan sınırlarını geçici süreyle kapatmıştır. 2009 Temmuz ayında yeniden yapılan seçimler sonrasında komünistlerin güç kaybetmesinden sonra, Kışinev ve Bükreş arasındaki ilişkiler önemli ölçüde düzelmiştir.

2.4. Rusya

Rusya'nın sahip olduğu Karadeniz sahili, Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu Karadeniz sahilinin % 30'u kadardır. Sovyetler Birliği'nin 20 büyük kıyı kentinden sadece üçü ve teknolojik olarak gelişmiş tek liman olan Novoroski limanı bugün Rusya sınırları içerisinde kalmıştır (Moshes 2004:66). Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra meydana gelen ekonomik çöküş, Rusya'nın Karadeniz'deki etki alanının 1990'lı yıllarda önemli ölçüde azalmasına sebep olmuştur. Bu yüzden Rusya, yıllarca bir Karadeniz politikasına sahip olamamıştır. Bu durum, 2008'de yayınlanan Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti'ne de yansımıştır. Konseptte, Karadeniz'e yönelik politikası genel anlamda ifade edilmiş, Karadeniz bölgesindeki ilişkilerde olumlu ve ilişkileri geliştirmeye yönelik bir yaklaşım izleyeceği belirtilmiştir (<http://eng.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204750.html>). Bölgesel bir güç olarak, jeopolitik hedeflerini elde etme şansı az olsa da, bölgesel düzeydeki hegemonyasını korumayı hedeflemektedir. Rusya'nın jeopolitik, askerî ve stratejik gücünün 1990'dan itibaren azalmasından sonra, Türkiye, ABD ve NATO bölgedeki pozisyonlarını güçlendirmeye, buna karşılık ekonomik olarak zayıflayan Rusya, eski Sovyetler Birliği ülkelerindeki askerî varlığını kullanarak etkinliğini devam ettirmeye çalışmıştır (Perepelytsya 2004:193).

Ağustos 2008'deki çatışmalar sonrasında, Rusya Abhazya ve Güney Osetya'daki askerî varlığını güçlendirmiştir. Rusya, Abhazya ve Güney Osetya ile sınır savunma anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmalar, Gürcistan sınırındaki sınır karakolları dahil, "Cumhuriyet" sınır savunma sorumluluğunu Rusya Federasyonu Savunma Servisi Sınır Birliklerine (Russian Federal Security Service Border Troops) devretmektedir. Anlaşmalar ayrıca, Abhazya ve Güney Osetya topraklarına, Rus birliklerinin kaydırılmasını ve Abhazya karasularına Rus gemilerinin girmesini mümkün kılmaktadır (<http://rt.com/politics/2010-03-31/russia-guard-abkhazia-ossetia.html>).

Moskova'nın Karadeniz Politikasına göre şunları söyleyebiliriz:

- Rusya, ana aktörlerden birisi olarak bölgedeki konumunu korumaya ve güçlendirmeyi hedeflemektedir. Rusya'ya göre, yeni güçlü aktör olan Türkiye ve dış aktörler, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan fırsatı değerlendirerek etkinliklerini artırma çabası içerisinde olduklarıdır.

- Rusya, terörizm, ayrılıkçı hareketleri ve radikalizmi önleme ve bastırmayı hedeflemektedir. Rusya'nın menfaatlerini elde etmek ve istikrarını sağlama adına, Kuzey Kafkasya'da meydana gelen sorunlar, bu bölgeyi Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan daha önemli hale getirmiştir.

- Rusya, Karadeniz'deki ve Türk Boğazları'ndaki enerji, ticari, sivil ve askerî ulaştırma hatlarının güvenliğinin sağlanmasını ve kesintisiz olmasını hedeflemektedir.

- Rusya, NATO'nun ve kısmen de olsa AB'nin doğuya doğru genişleme politikasından, sonuç olarak Moskova'nın çevrelenmesinden endişe etmekte, dolayısıyla NATO ve AB'nin Karadeniz kıyısındaki ülkeleri içine alacak şekilde genişlemesini engellemeyi hedeflemektedir.

Rusya'nın yeni agresif dış politikası genel anlamda başarıya ulaşmış ve Karadeniz Bölgesi'ndeki renk devrimini geri çevirmiştir. Gürcistan'la yapılan savaşla birlikte, Rusya Gürcistan'ın NATO'ya katılması ile ilgili konumunu güçlendirmiş ve Gürcistan'ı batılı ortaklarından uzaklaştırmıştır. Viktor Yanukoviç'in başkan seçilmesinden sonra, Ukrayna'ya karşı izlenen benzer bir politika (Gürcistan'a karşı izlenen politika kadar saldırgan olmasa da), Sivastopol'da üssün kullanım hakkının 2042 yılına kadar uzatılması anlaşması ile sonuçlanmıştır. Ancak sonrasında gelişen olaylarla birlikte Ukrayna'da Rus yanlısı hükümet devrilmiştir. Anlaşmalar iptal edilmiştir. Şuan yönetimde bulunan Petro Poroşenko ve ekibi her geçen gün batı ile olan ilişkilerini geliştirmeye devam etmektedir. Kırım'ın işgaliyle başlayan sorunlar, Ukrayna'nın doğusundaki ayrılıkçılık hareketleriyle hat safhaya ulaşmıştır.

2010 Karadeniz Filosu Anlaşması

21 Nisan 2010 tarihinde, Ukrayna Başbakanı Viktor Yanukoviç ve Rusya Başbakanı Dimitri Medvedev, Rus Karadeniz Filosu'nun 2017'den sonra 25 yıl süreyle Sivastopol'da konuşlanmasına izin veren anlaşmayı Harkov'da imzaladılar. Üssün kullanım hakkının uzatılması karşılığında, Rusya Ukrayna'ya 10 yıl süresince doğal gaz fiyatında yüzde 30'luk bir indirim yapmayı kabul etmiştir.

"Donanma için Doğal Gaz Anlaşması" Ukrayna'ya ekonomik açıdan avantaj sağlamakta ki, böyle bir anlaşma yapılmıyaydı ve daha önce yapılan anlaşmaya (330 ABD Doları/1000 m³) göre gaz alımı yapılsaydı, iflas riski ile karşı karşıya kalınabilirdi. Herşeye rağmen, Yanukoviç bu anlaşmadan dolayı çok sert tepki ile karşılaşmış, ülkenin menfaatlerini satmakla suçlanmıştır. Ukrayna Parlamentosu'nda meydana gelen kavgalara, atılan yumurta ve duman bombalarına rağmen, imzalanan anlaşma, 27 Nisan 2010 tarihinde 450 meclis üyesinin 236'sının evet oyu ile onaylanmıştır. Anlaşma, Ukrayna ile hemen hemen eş zamanlı olarak, Rusya Parlamentosu'nda da onaylanmıştır. Ukrayna anayasasının 17. maddesi, yabancı askerî üslerin Ukrayna topraklarında konuşlanmasını yasaklamaktadır. Bununla birlikte, 14. madde, mevcut yabancı askerî üslerin Ukrayna topraklarında geçici olarak konuşlanmasına izin vermektedir (<http://www.rada.gov.ua/const/conengl.htm#r15>). Bu madde, Sivastapol'daki Rus Filosunun konuşlanmasını yasal hale getirmek için yazılmıştır. 1997 yılında yapılan anlaşmaya göre, Rus Filosunun 2017 yılına kadar Sivastapol'da geçici olarak konuşlanmasına izin verilmiştir. Bununla birlikte, madde 14, "geçici konuşlanma-

nın” süresini belirtmemektedir. Dolayısıyla, konuşlanmaya ilişkin yeni bir anlaşma yapılmasının aksine, mevcut olan anlaşmanın 25 yıl süreyle uzatılması anayasayı ihlal etmemektedir.

Rusya tarafında, anlaşmanın yapılması önemli bir diplomatik başarı olarak yankı bulmuştur. Eski Rusya Deniz Kuvvetleri Komutanı Viktor Kravchenko, yapılan anlaşmanın, Rusya'nın Karadeniz'deki varlığı için hayati önemi haiz olduğunu vurgulamış, *Sivastopol'a hakim olanın Karadeniz'e hakim olacağını* belirtmiştir (Ekho Moskv News 2010). Bu anlaşmanın da Ukrayna'da yaşanan politik kargaşaları körüklediği söylenebilir. Yaşanan gelişmeler, Rus yanlısı hükümetin devrilmesiyle sonuçlanmıştır. Yapılan ikili anlaşmaların iptal edilmesiyle birlikte Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesinin zemini hazırlanmıştır. Kırım'ın işgalini Ukrayna'nın doğusundaki çatışmalar izlemiştir. Çatışmalar hala sürmektedir.

Rusya Federasyonu – Gürcistan Savaşı'nın Değerlendirilmesi

Rusya'nın son zamanlarda petrol ve doğalgaz satışıyla ekonomisini düzeltmesi ve tekrar eski gücüne kavuşmasına rağmen, uluslararası alanda Irak başta olmak üzere Kosova ve Polonya'da istemediği sonuçların ortaya çıkması ve eski Sovyet bölgelerine ABD'nin sahip çıkarak Rusya'nın etki alanından uzaklaştırma çabaları, Rusya'yı harekete geçmek zorunda bırakmıştır. Avrupa Birliği'ni enerji antlaşmalarıyla kendine bağlı hale getirmiş olması ve kendisine doğal gazda %60 bağımlı olan Türkiye'nin müdahale edemeyecek olması Rusya için Gürcistan'a müdahaleye uygun şartları sağlamıştır. Nisan ayında ABD ile Afganistan'daki birliklerine lojistik desteğin Rusya üzerinden geçmesi ile ilgili bir antlaşma yapan Rusya, ABD'nin ciddi bir müdahale yapamayacak olması diğer bir etken olduğu değerlendirilmektedir.

Gürcistan'a düzenlenen harekât Rusya tarafından çok önceden planlanmış ve provası yapılmıştır. Rusya bu harekât için Gürcistan'ı kışkırtmış, Güney Osetya'daki Gürcü köylerini bombardımana tutmuş ve yağmalatmıştır. Rusya, harekâtı Olimpiyatlarla aynı zamana getirerek dünya kamuoyunun ilgisini dağıtmış ve istediğini elde etmiştir. Rusya'nın bu harekât ile aşağıdaki sonuçlara ulaştığı değerlendirilmiştir.

(1) Askerî gücünü halen muhafaza ettiğini ve hala süper güç olduğunu hesaplamalarda kendisinin de dikkate alınması gerektiğini öncelikle kendi kamuoyuna olmak üzere dünyaya göstermiştir.

(2) BTC boru hattının güvende olmadığını enerji konusunda bölgede tek söz sahibinin kendisi olduğunu göstermiştir. (Türkiye'de BTC boru hattında patlama meydana geldiğinde petrol fiyatları arttı.)

(3) Güney Osetya ve Abhazy'nın bağımsızlıklarını tanıyarak Kosova'nın bağımsızlığının Batı tarafından tanınmasına bir misilleme yapmıştır. Kendisine bağlı olan Sırbistan gibi ülkelere gücünü göstermiştir.

(4) Türk ülkeleri ile Ukrayna'ya Batı devletlerine ve ABD'ye fazla güvenmemeleri gerektiği kendisinin hala güçlü olduğu mesajını vermiştir.

2.5. Ukrayna

Bağımsızlığın ilan edilmesinden sonraki ilk zamanlarda, Ukrayna politikacıları ve dış politika analistleri, Karadeniz Bölgesi'nin Ukrayna politikasında üçüncü öge olduğu, Avrasya (Rusya ve diğer eski Sovyet ülkeleri)'nin birinci öge, Avrupa-Atlantik (AB, NATO ve ABD)in ise ikinci öge olduğu belirtilmiştir. Ukrayna'nın dış politika hedefi, ilkinin önemini azaltmak, ikincinin ise önemini arttırmaktı. Aynı zamanda, Ukrayna, Karadeniz Bölgesini komşu bölgelerden izole edilmiş bir bölge olarak görmemekteydi. Bunun yerine Kiev, bölgeyi geniş Avrupa'nın bir parçası olarak görmekteydi (Torbakov 2010:3). Batı ile Rusya arasında sıkışmış olan Kiev, çıkarlarını Karadeniz Bölgesi'ne doğru geliştirmek üzere gayretlerini yoğunlaştırmıştı.

Leonid Kuchma ve Viktor Yuşçenko'nun döneminde, Ukrayna Karadeniz jeopolitik ilgi alanlarına ilişkin stratejik açıdan önemli orta-vadeli hedeflerine ulaşılmıştır. Karadeniz Bölgesi'ndeki ülkelerle iş birliği ve ortaklık ilişkilerini güçlendirerek, kendi bağımsızlığını ve egemenliğini güçlendirmiştir. Karadeniz Bölgesindeki aktif bir Ukrayna politikası, Rusya'nın bölgedeki jeopolitik egemenliğini zayıflatabilirdi. Ukrayna'nın politikası, özellikle Karadeniz Bölgesinde olmak üzere, GUAM gibi, Moskova'nın yer almadığı, bölgesel örgüt ve ittifaklarda yer alarak "alternatif liderlik" kazanmaya yönelik olarak güdülmüş, eşitler arasında birinci olmayı hedeflemiştir.

Benzer olarak, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT), Ukrayna'ya, ikili ve çok taraflı işbirliklerini geliştirerek milli menfaatlerini koruma şansını vermiştir. Rusya'nın baskın olduğu Bağımsız Devletler Topluluğu'nun aksine, KEİT'de Ukrayna, Rusya ile eşit seviyede yer almaktadır. Güneybatı komşusu Romanya'nın AB'ye girmesi, Ukrayna'nın AB'ye girme hedefini güçlendirmiştir. Bu anlamda, KEİT, Ukrayna'nın AB'ye girme hedefi yolunda en önemli mekanizmalardan birisi haline gelmiştir. Ukrayna'nın Karadeniz Bölgesindeki ekonomik çıkarları, jeopolitik menfaatleri ile yakından ilişkilidir. Ekonomik açıdan bakıldığında, Karadeniz Bölgesi'ndeki iş birliği, Ukrayna'nın soğuk savaş sonrası yaşadığı, enerji arz çeşitliliği ve enerji transferi düğüm noktası haline gelerek kalkınmak için kaynak oluşturma gibi birçok problemi için çözüm haline gelmiştir (Perepelytsia 2007).

Yuşçenko döneminin sonlarına doğru, özellikle Rusya - Gürcistan Savaşı sırasında ve sonrasında, hızla bozulan Ukrayna - Rusya ilişkileri sonucu birçok analist Kırım bölgesini bir sonraki muhtemel çatışma noktası olarak işaret etmişlerdir. Bununla birlikte, Kiev ve Moskova arasındaki kötü ilişkiler ile Kırım Tatarları ve Rus milliyetçileri arasındaki gerilimler, Rusya ve Ukrayna arasında başlayan çatışmaların habercisi olmuştur. Yanukoviç döneminde, Kiev ve Moskova arasındaki ilişkilerin düzelmesi ve özellikle Rus Karadeniz Filosunun Sivastapol'da konuşlanmasına ilişkin anlaşmanın 2042 yılına kadar uzatılması ile birlikte, Ukrayna ve Rusya'nın Karadeniz Bölgesi'ndeki ilişkileri hemen hemen örtüşmeye başlamıştır. Yanukoviç'in bahse konu anlaşmayı imzalamasının altında ekonomik çıkarlar yer alsa da, Rusya'nın Batı'ya tercih edildiği anlamına gelmese de, Ukrayna'nın Avrupa-

Atlantik rotası üzerine etkisi büyük olmuştur. Ukrayna'nın anlaşmayı imzalamadan önce NATO'ya katılma şansı az iken, anlaşmayı imzalamasını müteakip katılma şansı hemen hemen sıfıra inmiştir. Ayrıca, "gaz için üs" anlaşması Ukrayna için ekonomik açıdan avantajlı olup olmadığı da tartışma konusu olmuştur. Gaz fiyatındaki indirim cazip görünse de, bu ancak Timoşenko zamanında yüksek fiyattan yapılan pazarlık sonrası geçerli bir durumdur. 2010 yılında, birçok Avrupa ülkesinin gaz için ödediği fiyata bakıldığında, Ukrayna'nın Rusya'ya ödediği gaz fiyatı çok cazip değildir. Daha da ötesi, Rus Karadeniz Filosu'nun Kırım'da devam eden varlığı ile birlikte, Ukrayna'nın ekonomik ve askerî alanlarda Rusya'nın tercihlerine göre hareket etmemesi durumunda, Rusya Ukrayna üzerinde baskı uygulamak için önemli bir enstrüman edinmiştir. "Gaz için üs" anlaşmasından sonra, Rus Federal Güvenlik Servisi askerî istihbarata karşı koyma subaylarının Karadeniz Filosu'na dönüşüne yönelik başka bir ikili anlaşmaya imza atılmıştır. Aralık 2009'da, Ukrayna, Rus Federal Güvenlik Servisinin Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkelerinin topraklarında faaliyet göstermesini yasaklayan Bağımsız Devletler Topluluğu anlaşmasına aykırı olduğunu öne sürerek, Karadeniz Filosu'nda bulunan Rus Federal Güvenlik Servisi subaylarının Ukrayna topraklarını terk etmesi emrini vermişti.

"Gaz için üs" anlaşmasını, ikili bir takım anlaşmalar ve Gazprom ile Ukrayna'nın devlet gaz şirketi olan Naftogaz Ukrainy'nin birleşmesini öngören teklif gibi bir takım teklifler takip etmiştir. Gaz transfer sistemi, Ukrayna'nın Rusya'nın etkisine karşı koymak için kullanacağı birkaç araçtan biridir. Böyle bir teklifin yapılması, Moskova'nın kendine güvendiğine işaret etmektedir. Daha da ötesi, batının üs anlaşmasına ilişkin harekete geçmemesi ve Ukrayna'ya yönelik izleyeceği politikada uyumlu olmaması, Moskova ve Batının, geçici süreyle de olsa, Ukrayna konusunda Rusya'nın isteklerini kabul ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Bu yüzden, Moskova, geri dönüşü olmayacak şekilde Ukrayna'yı entegre etmek için hızlı davranmaya çalışmaktadır. Ancak tabi olarak Ukrayna'daki devrimle birlikte her şey de tersine dönmüştür.

Ukrayna, bağımsızlığını kazanmasından itibaren, Türkiye'yi bölgesel bir ortak olarak görmüştür. Mayıs 1992'de, Başbakan Kravchuk Türkiye'yi ziyaret ederek, Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması imzalamıştır. Bununla birlikte, 1990'ların sonlarına doğru, Rusya - Türkiye ilişkilerinin güçlenirken, Türkiye - Ukrayna arasındaki ekonomik iş birliğinin istenilen düzeyde gelişmemiştir. Ukrayna - Türkiye ilişkisini etkileyen bir başka durum ise Kırım Tatarları'nın durumudur. Ukrayna'daki bazı uzmanlar, Türkiye'nin Kırım'da etkin bir rol oynamaya çalışmasının bölgedeki istikrara zarar vereceğini belirtmektedirler. Ancak şu ana kadar Ankara, sadece Kiev'in onayını almayı müteakip hareket ederek dikkatli davranmıştır (Moshes 2004:80).

2.6. Türkiye

Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ne yönelik uyguladığı politikanın esası, bölgede refahın geliştirilmesine yöneliktir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye'nin odaklandığı konu yeni ortaya çıkan devletlerin teknik yardım ve politik destekle Batı'ya entegre edilmeleri olmuştur. Bu kapsamda bölge ülkelerinin özellikle enerji kaynaklarına dayanan ekonomik çıkarlarını gözetmektedir (Sezer 2003). Aynı zamanda Türkiye bölgedeki Türk ve Müslüman toplulukların ayrılıkçı hareketlerine destek vermemekte, devletlerin toprak bütünlüğünü savunmaktadır. Diğer yandan bölgede ikili ve çoklu ekonomik birliklikler kurarak bölge içi ekonomik kalkınmanın temellerini arttırmak, Karadeniz'i doğu ile batı, kuzey ile güney arasında bir ticaret güzergâhı yapmak istemektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası konjonktür içindeki siyasî, ekonomik ve kültürel ağırlığı bu coğrafyalarda sahip olduğu etkinliğe ve performansa bağlıdır. Bu nedenle Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında bu bölgelerle yakınlaşma mecburiyeti duymuştur.

Türkiye için Karadeniz Bölgesi'nde barışın sağlanmasının çok önemli nedenleri vardır. Bu nedenlerin başında ise Türkiye'nin Balkanlar'a, Merkezi ve Batı Avrupa'ya, Baltık kıyılarına, Orta Asya'ya ulaşımının Karadeniz Bölgesi üzerinden sağlanması gelmektedir. Karadeniz iki kritik alt bölge Kafkaslar ve Balkanlar aynı zamanda Türkiye'nin Türkistan ve Adriyatik Denizi'ne geçiş alanıdır. Bu durum Türkiye'nin dış politikasında bazı tercih ve kısıtlamaları zorunlu kılmaktadır. Örneğin, Balkanlar'la iletişimin kesilmemesi hem Yunanistan hem de Bulgaristan'la ilişkilerin aynı anda bozulmaması mecburiyetini getirmektedir (Oran 2002:26). Türkistan'a ulaşmak için Kafkaslar'da Ermenistan ile yaşanan sorunlar, Azerbaycan ve Gürcistan ilişkilerini bir bütün olarak ele almayı zorunlu kılmaktadır. Diğer bir önemli öge de bu devletlerin hemen hepsinde bulunan Türk ya da Müslüman topluluklardır. Türkiye bu coğrafyalardaki tarihî bağları olan insanlara ayrılıkçı hareketlerinde destek vermemiştir. Türkiye bu politikasına gerekçe olarak, "bölgedeki huzuru bozmama anlayışı"ni ortaya atmıştır. Oysa 1990'larda bölgedeki ayrılıkçı terörün varlığı Türkiye ve Rusya arasında gerilimi tırmandıran en önemli konulardan biri olmuştur. Rusya, Türkiye'yi Çeçenlere, Türkiye de Rusya'yı PKK'ya destek vermekle itham ederek, birbirlerini toprak bütünlüğüne müdahale etmekle ve içişlerine karışmakla suçlamıştır (Dağı 2002:201). Bu durum her iki ülkenin istikrarını ve hatta iç güvenliğini tehdit eden boyutlara kadar ulaşmıştır.

Bölgede barışın sağlanması ekonomik kalkınma için ilk şarttır. Karadeniz'in tarihinde olduğu gibi bir ticaret merkezi olması, Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney arasında bir barış denizi olmasına bağlıdır. Bölgede kaos olduğu zaman hem bölge ülkeleri ekonomileri zarar görmekte, hem de bu durumdan bölge dışı aktörler olumsuz etkilenmektedirler. Türkiye; bu kapsamda attığı ilk adım olan KEİT ile hem bölge ülkelerinin birbirlerine yakınlaşmasını, aralarındaki güvensizliğin kırılmasını sağlamış, hem de kendi katılımcı girişimleri ile sahip oldukları coğrafyaya sahip çıkmalarını sağlayan bir yapı oluşturmaya çalışmıştır.

3. Bölge Dışı Ülkelerin Karadeniz Politikaları

3.1. ABD

ABD'nin Karadeniz'e olan ilgisi 11 Eylül sonrasında terörle mücadele kapsamında yeni bir biçim ve yön almıştır. 2002 yılında açıklanan "Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde Karadeniz ve Hazar bölgeleri yalnızca petrol rezervleri ile değil; Pakistan, Güney Doğu Asya ve Hindistan pazarlarına açılmak için de önemli olarak kabul edilmiştir. Afganistan'dan Gürcistan'a kadar bulunan ABD'nin askerî varlığı bölgedeki ABD etkinliğini arttırmaktadır. ABD'nin temel amacının bölgedeki güç dengesini kendi lehine çevirmek ve Rusya'nın bölgedeki siyasi, ekonomik ve askerî etkisini azaltmaktır. Diğer önemli amaç SSCB'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan devletleri Euro-Atlantik bloğuna bağlamaktır. Bunun neticesinde ABD ve müttefiklerinin baskın jeopolitik güç olarak bölgede ortaya çıkması bölgedeki güç dengesini değiştirmektedir. Karadeniz'in ABD için önemi aşağıda yer alan başlıklar altında toplanabilir:

- ABD Karadeniz yoluyla Rusya Federasyonu'nun "yumuşak karnı" Kuzey Kafkasya'yı kolayca kontrol edebilir, bu bölgelerde bazı kışkırtmalara girişebilir.

- ABD'nin bölgede oluşu Gürcistan, Ukrayna ve Moldova gibi ülkelere "güven ve cesaret" getirerek Rusya karşısında seslerinin daha yüksek çıkmasına neden olabilir.

- Karadeniz, Kafkasya-Hazar-Türkistan bölgelerinin enerji kaynaklarını Batı pazarlarına aktarılmasında önemli bir geçiş güzergahıdır. Karadeniz'de etkili olan bölge dışı güçler bu ülkelerin enerji politikalarını etkileyebileceği gibi Rusya'nın da petrol ve doğalgaz ihraç yollarından biri olan bu bölgede enerji politikalarını etkileyebilir. Bu kapsamda Karadeniz "Doğu-Batı ve Kuzey-Güney Enerji Koridoru"nun tam merkezinde bulunması, Bölgenin gün geçtikçe istikrarsızlaşan Orta Doğu'ya alternatif olarak belirginleşmesi bu bakımdan Hazar Havzası Orta Doğu'ya alternatif rezerv kaynağı olması hem ABD'yi hem Avrupa'yı bölgeyle iyi ilişkiler kurma konusunda teşvik etmektedir (Gustavsson ve Coşkun 2003:7).

- Karadeniz aynı zamanda İran tarafından da petrol ve doğalgaz ihracı için kullanılması düşünülen alanlardan biridir. ABD'nin Karadeniz'de etkili olması İran'ın enerji politikalarını manüplüle etme olanağı sunacaktır. Bununla birlikte coğrafi yakınlık nedeniyle bu bölgedeki deniz üslerinden veya uçak gemilerinden kalkacak savaş uçakları için İran oldukça rahat bir hedef haline gelebilir.

- İran'la birlikte; Suriye ve Irak gibi Orta doğu devletlerine karşı baskı ve genelde Büyük Ortadoğu Projesi'nin gerçekleştirilmesinde Karadeniz son derece önemli olabilir.

- Bölgenin Afganistan'la başlayan küresel terörle mücadele programında önemli stratejik bir noktadadır.

- Karadeniz, Rusya'yı çevrelemek için son derece elverişli olanaklar sunmaktadır.

- Karadeniz bölgesi ülkelerinin bir kısmının da AB'nin genişleme programı içine alınması ve bu kapsamda "Daha Geniş Avrupa" (Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours) programı çerçevesinde, AB bölgeye yönelik politikalarının uygulamaya sokmaktadır.

- NATO bölgeyi "Barış İçin Ortaklık Programı" içerisine almıştır.

- Karadeniz'in stratejik konumu nedeniyle bölgede bulundurulacak askerî gemilerden ya da üslerden Rusya Federasyonu'na yönelik istihbarat çalışmalarının yürütülmesine elverişlidir.

ABD kendi açısından bölge için altı adet strateji belirlemiştir (Asmus 2004:4). Bunlar:

- Bölgedeki demokratik değişimleri ve gelişmeleri hızlandırmak: Böylece bölgenin güvenliği ve istikrarı ABD'nin menfaatlerine zarar vermeyecek şekilde korunacaktır. Bu da bölgeye doğru sınırlarını genişletmeye çalışan AB'nin ve bölgede askerî varlığı bulunan ABD'nin güvenliğini sağlayacaktır.

- Kurumlar yeniden düzenlenmeli ve yeni düzene uyumlaştırılmalıdır: AGİT ve NATO bölgede menfaatlerin korunması için enstrüman olarak kullanılabilir. Ancak yine de bölgede kurumsal bir eksikliğin olduğu gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır. KEİT ve GUAM da yetersiz kalmaktadır. ABD'nin menfaatlerini bölgede savunacak kurumsal bir yapıya gereksinim vardır.

- Rusya ve Türkiye bölgede ikna edilmeli: Böylece ABD, bölgedeki olası rakiplerini barışçıl ve dostane bir tavırla ikna edecek ve kendi menfaatleri doğrultusunda bölgeyi yönlendirecektir.

- Donmuş çatışmalara öncelik verilmelidir: Moldova Transdinyester'deki, Yukarı Karabağ'daki, Güney Osetya ve Abhazya'daki çatışmalara dikkat çekilmelidir. Rusya'nın bu çatışmaları kendi menfaatleri doğrultusunda bölgede huzursuzluk yaratmak ve bölge ülkelerine baskıda bulunmak için kullanmasının önüne geçilmelidir.

- ABD ve AB'nin demokrasi destek programlarının uyumlu hale getirilmesi: İki küresel gücün de bölgedeki demokrasi projelerinin ortak bir zemine oturtulması gerekmektedir. Bu güçlerin amacı yeni demokrasilerin ekonomik gelişmelerinin hızlandırılması ve demokratik kurumsallaşma kapasitelerinin güçlendirilmesidir.

- Ukrayna'ya odaklanılmalı: Ukrayna'daki demokrasinin bölge için önemli olduğunu gören ABD, gelişmeler ile yakından ilgilenmelidir. Çünkü Ukrayna diğer devletler için bir model olabilir ve onları batıya yaklaştırabilir.

ABD yukarıda belirtilen stratejiler kapsamında; bölgesel iş birliği kuruluşlarından Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT), AGİT ve Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) üyesi olan Romanya ile 6 Aralık 2005 tarihinde birçok üssün ABD tarafından kullanılmasını kapsayan

bir anlaşmayı imzalamıştır. Bu anlaşmayla ABD ilk defa eski Varşova Pakti üyesi ülkelerden birinde askerî üs kurmuştur. Böylece Romanya, ABD'nin Karadeniz'deki en önemli müttefiklerinden biri haline gelmiştir.¹ KEİT, AGİT ve BLACKSEAFOR üyesi de olan Bulgaristan da, "Bezmer" ve "Grafignatiev" havaalanlarıyla "Nova Selo" askerî tesislerine ABD askerlerinin ve uçaklarının konuşlandırılmasına ve bu alanların Amerikan üssü olarak kullanılmasına izin veren anlaşmayı, 28 Nisan 2006 tarihinde Sofya'da imzalamıştır.²

ABD; Karadeniz'in güvenliğinin ve jeostratejik konumunun ABD açısından oldukça önemli olduğunu ifadeyle, Karadeniz'deki petrol tanker trafiğine veya ana yükleme/boşaltma tesislerine yapılabilecek bir terör saldırısının bölge ülkelerinde bu enerji hammaddesini kullanan ülkeler kadar, ekonomik etkileri sebebiyle ABD'nin de güvenliğini etkileyeceğini iddiasıyla Karadeniz'de de deniz askerî gücü bulundurmamak istemektedir. Ancak, 1990'lı yıllarda oluşturulan "Geniş Karadeniz Bölgesi" stratejisi 2006-2008 yılları arasında doruğuna ulaşmış, ABD için belirlenen hedeflere çoğunlukla ulaşılmıştır. Fakat değişen yeni güvenlik algıları ve Rusya Federasyonu'nun tekrar canlanması eski SSCB coğrafyasında ABD için oluşan güç boşluğunu artık ortadan kaldırmış görünmektedir. ABD'nin stratejik önceliğinin Uzak Asya ve Pasifik bölgesiyle Orta Doğu'ya kayması nedeniyle de, Washington'un Karadeniz'e düşük yoğunluklu bir ilgi göstermeye başlamıştır. Bu kapsamda, ABD'nin Karadeniz Bölgesi'ni 'tam ve özgür' Avrupa ile bütünleştirme politikası, zamanla değişime uğramıştır. Bu süreçte bölgede yeniden ekonomik ve askeri küresel güç yolunda ilerleyen Rusya Federasyonu ve bölgesel güç olan Türkiye'yi dikkate almayan bir stratejinin başarıya ulaşmasının zor olacağı ortaya çıkmıştır (Erol 2012:30).

3.2. Avrupa Birliği

Sovyetler Birliğinin çöküşüyle birlikte Avrupa Birliği liderleri ve halkı, Stalin'in 2. Dünya Savaşı sonrasında Stalin'in yürüttüğü politikalar nedeniyle bölünen Avrupa kıtasının tekrardan birlikteliğinin ve karşılıklı iş birliği ile istikrara dayanan daha barışçıl bir uluslararası ortamın sağlanacağına dair umutlanmışlardır. Ancak 1990'lı yıllarda ortaya çıkan gelişmeler, çatışmaları ve istikrarsızlığı ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle, Avrupa Birliği, Doğu Avrupa Ülkeleri arasındaki çatışmalara bir son vermek ve Avrupa Kıtasında yeni bir hattın ortaya çıkmasını engellemek amacıyla Malta ve GKRY dahil olmak üzere 10 yeni ülkeyi tam üye olarak kabul etmiştir. Ancak genişleme Avrupa Birliğinin karşı karşıya kaldığı problemleri ortadan kaldırmamıştır. Aksine, Birlik göz ardı edilemeyecek yeni sorunlarla karşı karşıya

¹ 2004'te NATO üyesi olan Romanya ve Bulgaristan'ın, 2007 yılı başından itibaren de AB üyelikleri gerçekleşmiştir.

² "Burgaz bölgesindeki Aydos kenti yakınlarındaki askeri depoların Amerikan askerlerinin hizmetine verilmesini öngören anlaşmanın geçerlilik süresi 10 yıl olmakla birlikte, bu süre sonunda iki tarafın istemesi halinde 10 yıl daha uzatılabilecektir". Bkz: "ABD, Sofya'dan Üsleri Aldı", *Akşam*, 29.4.2006, s. 17.

kalmıştır. Bu kapsamda, genişleme ile, Birlik karşı karşıya kaldığı yeni sorunları çözmek için yeni bir dış politika ve yeni bir konsept ortaya koymuştur. Geniş Avrupa ve Avrupa Komşuluk Politikası olarak adlandırılan yeni konsept, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Güney Kafkasya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı kapsamaktadır. Ancak, Birlik bölgeye yönelik kapsamlı tek bir politika/strateji izlememektedir. Bu durum, Birliğin bölge ülkelerinin farklı sorunlarını ve yerel özelliklerini göz önünde bulundurarak bölgeye yönelik farklı stratejiler izlediği anlamına gelmektedir. Örnek olarak, Orta Doğu ülkeleri için Barselona Sürecini (Barcelona Process) ortaya koyarken, Baltık ülkeleri için Kuzey Boyutu (Northern Dimension) ortaya koymuştur.

Bu bağlamda, Bulgaristan ve Romanya'nın tam üye olması, Türkiye ile tam üyelik görüşmelerinin devam etmesi, Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Moldova ile yakın ilişkiler göz önüne alındığında Avrupa Birliği artık Karadeniz'in yeni gücü konumuna gelmiştir. Dolayısıyla, bölgenin jeopolitik konumu, petrol ve doğal gaz nakliyatı, dondurulmuş çatışmalar ve ekonomik ve ticari çıkarlarından dolayı, Avrupa Birliği'nin bölge üzerinde politika üretmemesi gibi bir seçenek söz konusu değildir. Her bölge için farklı stratejiler üretilmesine rağmen, Birlik henüz bölgeye yönelik kapsamlı bir strateji üretmemiştir. Bununla birlikte, Karadeniz Sinerjisi olarak adlandırılan yeni bir yaklaşım benimsemiştir.

(1) Geniş Avrupa ve Avrupa Komşuluk Politikası:

Çift kutuplu sistemin sona ermesini müteakip, Avrupa Birliği yeni fırsatlar ve problemler ile karşı karşıya kalmıştır. İlk olarak, genişlemiş bir birlik olarak politik ve güvenlik alanlarındaki yeteneklerini geliştirerek, dünya politikasına yön veren güçlü bir aktör haline gelebilirdi. Böylece etki alanını artırabilirdi. Diğer bir fırsat ise, Birlik, diğer bölge ülkeleri ile ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirerek dünya ekonomisindeki payını artırabilirdi (Bonvicini 2006:21-25). Bu fırsatlara rağmen, 2004 genişlemesinin bir sonucu olarak, birlik, etnik milliyetçilik, çevre sorunları, yolsuzluk, kötü yönetim ve yoksulluk gibi yeni sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle, kendisini güvende hissetmek için bu sorunları çözmek durumunda kalmıştır. Böylece, sorunları ortadan kaldırmak ve beklentileri hayata geçirmek için, Avrupa Birliği sınırları etrafında "Bir Dost Çemberi" (a ring of friends) yaratmaya çalışmaktadır (EU and Black Sea Regional Cooperation 2007:1-9).

Bir başka deyişle, Birlik, demokrasi, iyi yönetim, insan haklarına saygı ve serbest piyasa ekonomisine dayanan rejimleri kurmak için bölge liderlerini teşvik etmektedir. Bu bağlamda, aşağıda belirtilen hedeflere ulaşmak için gayret sarfetmektedir.

- (a) Yoksulluğu azaltmak,
- (b) Serbest ticaret ve daha gelişmiş ekonomik entegrasyona dayalı ortak değerler yaratmak,
- (c) Politik ve kültürel ilişkileri artırmak,

(ç) Sınır ötesi iş birliğini geliştirmek,

(d) Çatışmaları önleme ve çözmeye yönelik sorumluluğu paylaşmak.

Sonuç olarak, Birlik, diğer bölgelerle ticari ilişkileri geliştirerek, enerji ihtiyaçlarını karşılayarak ve mevcut sorunları ortadan kaldırarak kendini güvende hissedecektir. Bu hedeflere ulaşmak için, Birlik, bölgesel iş birliğini teşvik ederek bölgesel barışı ve güvenliği muhafaza etmelidir.

Bu bağlamda, Avrupa Birliği aşağıda belirtilen alanlarda önemli adımlar atmaya planlamaktadır (Commision of the European Communities, 2008:1-26).

(1) Güvenlik Alanı:

(a) Terörizm, organize suçlar, uyuşturucu trafiği, insan kaçakçılığı vb. ortak güvenlik tehditlerini önlemek ve bu tehditlere karşı mücadele etmek için iş birliğini artırmak,

(b) Avrupa Birliği çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetiminde daha fazla rol almak,

(2) Politik Alan:

İnsan hakları ve kültürel iş birliğini artırmak ve karşılıklı anlayışı geliştirmek için daha fazla çaba sarfetmek,

(3) Ekonomik Alan:

(a) Ortak pazarın genişletilmesi,

(b) İmtiyazlı ticari ilişkiler (serbest ticaret antlaşmaları)

(c) Yasal göç perspektifi,

(ç) Nakliyat, enerji ve iletişim ağlarına entegrasyon,

(d) Yatırım teşviki ve yatırım korunması için yeni enstrümanlar,

(e) Küresel ticaret sistemine entegrasyona destek sağlanması.

Avrupa Birliği, bahse konu hedefleri hayata geçirmek için, bölge ülkeleri ile ikili ve çoklu antlaşmalara dayanan iş birliği yapmayı planlamaktadır. Ekonomik ve politik reformlarında kayde değer bir gelişme gösteren bölge ülkelerinin, Avrupa Birliği'nden daha fazla finansal ve teknik yardım alması planlanmaktadır. Ayrıca, Birlik serbest ticaret alanları yaratmak suretiyle komşu ülkelerini, Avrupa Birliği ile iş birliği yapmaya ve reform sürecinde hızlı aşama kaydetmeye teşvik edmeyi planlamaktadır (Tassinari 2006:13-16).

(2) Karadeniz'in Stratejik Önemi:

Karadeniz Bölgesi'nin coğrafi olarak tanımlanması kolay olmamasına rağmen, bölge Avrupa Birliği için çok önemlidir. Çünkü Avrupa, Türkistan ve Orta Doğu arasında yer alması itibarıyla, bölge ticari ve politik bağlantılar için hayati önemi haizdir. Bölge petrol ve doğal gaz üreticisi ve bu enerji kaynakları için transit bölge konumundadır. Bu nedenle, bölgenin desteği ile, Avrupa enerji kaynaklarını çeşitlendirebilir ve Kuzey deniz üretimindeki düşüşü dengeleyebilir (Aydın 2004:1-34). Bununla birlikte, bölgede dondurulmuş çatışma alanları, etnik gruplar, kötü yönetim, yüksek işsizlik oranı, yoksulluk, yolsuzluk, çevre kirliliği, yasa dışı göç, uyuşturucu trafiği, organi-

ze suçlar, yetersiz sınır kontrolleri, bölge ülkeleri arasında politik gerilim ve ulaşım altyapısında eksiklik gibi sorunlarla karşı karşıyadır.

(3) Avrupa Birliği'nin Karadeniz Sinerjisi

Avrupa Birliği'nin bölge ülkeleri ile olan ilişkilerinin farklı seviyelerde olmasından dolayı, Birliğin tek bir Karadeniz Stratejisi bulunmamaktadır (Çamlıbel 2007). Bu nedenle, Birlik yeni kurumlar ve/veya bürokratik yapılar yaratma niyetinde değildir. Ancak, Birlik, Avrupa Birliği'nin çabalarını tamamlayıcı nitelikte bir Karadeniz Stratejisi hazırlamıştır (Emerson 2005:1-9). Bu kapsamda, Birlik, bölge ülkelerine daha fazla teknik ve finansal destek sağlamak için, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı gibi bölge organizasyonları ile mevcut ilişkilerini geliştirmek istemektedir.

Avrupa Birliği hem bölgedeki organizasyonlar ile iş birliğini hem de Birlik ile bölge ülkeleri arasındaki ilişkileri geliştirmeyi beklemektedir. Enerji güvenliği ve ulaşım ile ilgili kapsamlı bir dialog geliştirmeyi talep etmektedir. Güney Osetya, Abhazya, Transdinyester ve demokratik ve ekonomik reformları gibi bölge sorunlarına yönelik daha barışçıl bir ortam yaratmayı istemektedir.

(4) Avrupa Birliği Enstrümanları:

Avrupa Birliği, Karadeniz hedeflerine uygun olarak, ulaşım ve enerji alanları, balıkçılık, göç, organize suçlarla mücadele ve kültürel alanlarda iş birliğini geliştirmeyi hedef edinmiştir (Waldner 2008). İkili seviyede, Avrupa Birliği; Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna ile Aksiyon Planları, Rusya ile ise İşbirliği ve Ortaklık Antlaşması imzalamıştır (Gustavsson 2003:15). Enerji alanında, Ukrayna ve Moldova ile enerji antlaşmalarını onaylamıştır. Ayrıca, Kazakistan ile, Kazakistan petrolünün Avrupa'ya boru hatları ile nakil antlaşması ve nükleer enerjinin barışçıl maksatlı kullanımına yönelik iş birliği antlaşması olmak üzere 2 enerji antlaşması yapmıştır (Commision of the European Communities 2007:1-13). Çoklu seviyede ise Avrupa Birliği; Birlik, Kafkas ve Karadeniz Ülkeleri arasındaki Bakü Girişimi çerçevesinde olmak üzere Enerji Yolu Haritası olarak bilinen bir ortak enerji piyasası yaratmayı planlamaktadır. Bahse konu enerji piyasası, Avrupa Birliği, Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Gürcistan, Kırgızistan, Tacikistan, Moldova, Türkiye, Ukrayna, Özbekistan ve gözlemci olarak Rusya'yı kapsamaktadır (Developing external energy policy for the EU 2007). Ayrıca, Birlik Nabucco projesini de desteklemektedir. Sonuç olarak, Birlik yeni bir Kafkas-Karadeniz enerji koridoru inşa etmek istemektedir (Commision of the European Communities 2007).

Bölgesel projeler ile ilgili olarak, Birlik TRACECA, INOGATE, Karadeniz Bölgesel Enerji merkezi, Karadeniz Çevre Programı, Pan-Avrupa Ulaşım Bölgeleri ve Karadeniz Sınır Geçiş İşbirliği Programını desteklemektedir (Commision of the European Communities 2007).

(5) Sinerjinin Değerlendirilmesi:

Yukarıda bahsedildiği üzere, Avrupa Birliği, bölgede iş birliği ve istikrar sağlamak için Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ile sıkı ilişki kurmayı planlamaktadır. Böylece KEİT'in projelerini finanse edebilecektir (Commission of the European Communities 2007). İki kurum arasındaki sıkı iş birliği bölgesel ilerlemeye önemli oranda katkı sağlayabilir ve bölgede sinerji yaratabilir. Örnek olarak, Birliğin finansal desteği ile, KEİT projelerini kısa süre içerisinde hayata geçirebilir.³ Her iki kuruluşun projeleri benzerlik arz etmektedir. Örnek olarak, KEİT, bölgenin ulaşım altyapısını ve telekomünikasyon sistemini geliştirmek amacıyla ortak bir enerji piyasası ve karşılıklı olarak birbirine bağlı güç sistemi oluşturmayı hedeflemektedir. Diğer taraftan, KEİT'in dondurulmuş çatışmalar bir çözüm bulamamasına rağmen, bölge ülkelerinin farklılıklarının tartışabileceği bir zemin olmayı sürdürmektedir (Vahl 2007:1-9). Bununla birlikte KEİT'in başarıları asgari seviyededir ve bir takım temel eksiklikleri bulunmaktadır. İlk olarak, üye ülkelerin beklentileri, KEİT'in hedeflerinden farklılık göstermektedir. Türkiye ve Yunanistan bölgedeki etkilerini artırmak istemektedirler. Ukrayna, ikili ve çoklu ilişkilerini geliştirerek, ekonomik ve politik sorunlarını çözmeyi amaçlamaktadır. Ermenistan ve Azerbaycan gibi diğer üye ülkeler milli güvenliklerini ve ülke bütünlüklerini korumayı hedeflemektedirler (Valinakis 1999:75).

Farklı beklentilerine ve problemleri yapılarından dolayı, üye ülkeler KEİT'i milli menfaatlerini gerçekleştirmek için bir enstrüman olarak görmektedirler. Dolayısıyla, KEİT'in kurumsal gelişimine öncelik vermemektedirler. İkinci olarak, üye ülkeler kendilerini farklı bölgelere ait olarak tanımlamaktadırlar. Bulgaristan kendisini Güney Doğu Avrupa'nın, Gürcistan ve Azerbaycan kendilerini Güney Kafkasya'nın ve Rusya ise kendisini Bağımsız Devletler Topluluğunun bir üyesi olarak görmektedir (Gustavsson 2003:32). Üçüncü olarak, üye devletleri arasında, ekonomik, yönetim, askerî ve sosyal yapı alanlarında ciddi oranda kurumsal farklılıklar mevcuttur. Dördüncü olarak, üye ülkeler arasındaki ticari ilişkiler çok gelişmiş değildir. Son olarak, KEİT çok büyük projeleri finanse edebilecek yeterlilikte finansal imkânı bulunmamaktadır.

İkinci olarak, Avrupa Birliği, Karadeniz Bölgesi'ndeki menfaatleri korumak için Rusya ile sıkı ilişkilere sahip olmalıdır. Rusya'nın desteği olmadan, herhangi bir bölgesel projenin hayata geçirilemeyeceği açıktır. Ancak, Rusya'nın desteğinin alınmasının ön şartı, Avrupa Birliği'nin bölge üzerinde hegemonyasını tesis etmeye yönelik bir hedefinin olmadığını göstermektir. Aksi takdirde, Rusya, Avrupa Birliği'nin ve/veya diğer büyük güçlerin giri-

³ Örnek olarak, Avrupa Birliği ve Karadeniz Ticaret ve Gelişim Bankası işbirliği memorandumu imzalamıştır. Memorandumu göre, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'deki küçük ve orta çaplı girişimler ve projeler finanse edilecektir.

şimlerini⁴, bölgede⁵ hegemonya kurmaya yönelik agresif bir hareket olarak kabul edecektir. Bu nedenle, Rusya, KEİT'i bölgesel menfaatlerine bir tehdit olarak görmüş ve Bağımsız Devletler Topluluğu çerçevesinde daha sıkı güvenlik ve ekonomik antlaşmaları için çaba göstermiştir (EU: German Presidency's Focus on Central Asia, Black Sea, Russia, 2006).

Üçüncü olarak, Avrupa Birliği Karadeniz Sinerjisini ortaya koyarken, üye devletler arasında ortak bir anlayış sağlanamamıştır. Örnek olarak, Yunanistan bahse konu politikanın hazırlanmasında aktif bir rol oynamıştır. Ancak Danimarka gibi kuzey ülkeleri, Birliğin daha çok "Kuzey Boyut"a yönelmesini arzu etmektedirler. Diğer taraftan, Fransa ve İspanya Barselona Sürecini desteklemektedir. Bu nedenle, Birlik dış politika ve güvenlik üzerine üye devletleri arasında ortak bir konsensus sağlayamamıştır. Aksi takdirde, Avrupa Birliği'nin bölgeye yönelik girişimleri, sadece bölge ülkeleri tarafından değil diğer üye ülkeler tarafından da desteklenirdi.

Sonuç olarak, Avrupa Birliği'nin Karadeniz Sinerjisinin uygulanması, büyük güçler arasındaki stratejik mücadele, bölge ülkeleri arasındaki çatışmalar, politik diyalog eksikliği ve bölgesel iş birliği için altyapı eksikliğinden dolayı çok kolay değildir. Ancak bu problemlere rağmen, Avrupa Birliği'nin Karadeniz Sinerjisi bölgesel gelişime olumlu katkı sağlayacaktır.

Sonuç

Karadeniz, çağdaş jeopolitik teorilere göre, hala önemini korumakta olan bir bölge konumundadır. Soğuk Savaş süresince Karadeniz'in göreceli sessizliği, Soğuk Savaş'ın sonunda bozulmuş ve bölge dışından gelen aktörlerin de dâhil olması ile bölgedeki "güç mücadelesi" çok taraflı bir niteliğe sahip olmuştur. Bugün, hem iş birliği, hem de rekabet açısından "uluslararasılaşmış" bir Karadeniz söz konusudur. Çünkü Karadeniz, hem uluslararası sistemin büyük aktörlerinin ilgi alanlarından, hem de bünyesinde meydana gelen değişiklikler sebebiyle uluslararası sistemi etkileyen unsurlardan biridir.

Soğuk Savaş'ın ertesinde ortaya çıkan asimetrik güvenlik tehditleri, dünyanın heryerini derinden etkilemiştir. Büyük güçlerin ilgi, çıkar ve rekabet alanları değişmiştir. Bu yeni alanlar arasında Karadeniz de bulunmaktadır. Soğuk Savaş'ın ardından, Karadeniz'in siyasi coğrafyası köklü bir değişim göstermiştir. Bu değişime paralel olarak, bölgede yeni jeopolitik ve jeostratejik dengelerin oluştuğu gözlenmektedir. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle bölgede oluşan güç boşluğu, bir taraftan bölge dışı devletlerin, bölge üzerinde etkinlik kazanması bakımından fırsat oluşturmuş, diğer taraftan da

⁴ "ABD için, Karadeniz Bölgesi enerji kaynakları ve coğrafi konumu itibarıyla çok önemlidir. Üç ana politik hedefi; 1.bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını desteklemek, 2.Bölgedeki petrol ve doğalgaz üretiminde pay almak, 3.Rusya ve Körfez petrolüne gelecekteki bağımlılık". Bkz.Caspian Oil and Gas Development and The Black Sea Region : An overview, Terry D.Adams.

⁵ Karadeniz Rusya için dünya denizlerine açılan bir kapı konumundadır. Bkz. "Russia: Geopolitical Views and Domestic Political Context", Mark Urnov.

bölgenin güvenlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Örneğin, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ortaya çıkan etnisite çatışmaları, bölgeyi eski komünist coğrafya içinde, Balkanlar'dan sonra en yoğun çatışmaların yaşandığı yer haline getirmiştir.

ABD için Karadeniz ve çevresi, küresel politikasının Avrasya bölümünün önemli bir halkasını oluşturmaktadır. ABD için Karadeniz Bölgesi'nin tekrardan Rusya Federasyonu'nun kontrolü altına girmemesi Orta Doğu ile Orta Asya'nın kontrolü ve geleceği açısından önem taşımaktadır. NATO Barış İçin Ortaklık (BİO) programı başlatarak odağına Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Ukrayna'yı almıştır. NATO ile Rusya Federasyonu'nun ilişkilerinin de geliştirilmesi kapsamında güvenlik sorunlarını düzenli bir şekilde danışmak ve tartışmak üzere 1997'de NATO-RF Daimi Ortaklık Konseyi kurulmuş, 11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından Rusya Federasyonu'nun ABD'ye verdiği tam destek üzerine bu kurum 28 Mayıs 2002 tarihinde NATO-RF Konseyi adını almıştır. Bu tarihten itibaren konsey eşit koşullarda ittifak ile Moskova arasında terörizme karşı ortak mücadele, kriz yönetimi, askerî ve bilimsel iş birliği konularında arayışların sürdürüldüğü siyasi bir organ olarak çalışmalarını sürdürmektedir. AB için ise Karadeniz Bölgesi'nin önemi ise, küresel bir aktör olma yolunda önemli bir geçiş coğrafyası ve enerji merkezlerine ulaşımında bir geçiş koridoru olmasıdır. Diğer yandan Doğu'nun ekonomik olarak yükselişi AB'yi bu coğrafyaya yakın olmaya zorlamaktadır. Karadeniz'de etkili olmayan bir Avrupa'nın uzun vadede Türkistan ve Ortadoğu'da etkili olmasının pek mümkün olamayacağı değerlendirilmektedir.

Rusya için Karadeniz, jeopolitik önceliği olan bir bölgedir ancak mevcut güçsüzlüğü gerçekleştirmek istediği politikaları engellemektedir. Rusya, Karadeniz'de soğuk savaş sonrası çok büyük bir jeopolitik kayba uğramış, müttefiklerini kaybetmenin yanında, SSCB'nin Karadeniz sahillerinin ancak % 30'una ve 20 önemli sahil kentinden sadece üçüne sahip olabilmıştır. Karadeniz ve Boğazlar Rusya Federasyonu'nu tarihinin her döneminde dünya okyanuslarına bağlamıştır. Bugün de RF dış ticaretinin yaklaşık yarısı Karadeniz üzerinden yapılmaktadır. Karadeniz ticaret yollarının açık olması, Rusya'da pazar ekonomisinin geleceği açısından önemlidir. Karadeniz, Rusya Federasyonu'nun güneyinde doğal bir savunma hattıdır. Birçok uluslararası platformda Karadeniz'de yasa dışı göç, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi faaliyetlerde artışın söz konusu olduğu, bu tür faaliyetlerin terörün finansal desteğinde kullanılarak bölgede güvenlik sorunlarına yol açabileceği ve enerji kaynaklarının dünya piyasalarına ulaştırılmasında sıkıntı yaratabileceği konularında gerçeklere dayanmayan değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu değerlendirmeler son derece abartılı ve temelsiz olmakla birlikte; Türkiye'nin dikkate alması ve gereğini yapması gereken değerlendirmelerdir.

Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından izlediği "Yakın Çevre" ile ilgilenmemesi politikasını terk etmesiyle güvenlik boyutuyla ön plana çıkan Karadeniz, zamanla enerji alanında da uluslararası düzeyde

tartışılır hale gelmiştir. Türkiye'nin bir bölgesel güç olarak hem güvenlik hem de enerji konusunda çıkarlarını savunmak için aktif bir politika izlemesinin gerekli olduğu bölge, aynı zamanda Türkiye'ye uluslararası alanda sesini duyurma ve küresel politikaları da etkileyebilecek bir bölgesel güç olduğunu gösterme olanağı sunmaktadır. Türkiye'nin hem kendi çıkarlarını hem de stratejik açıdan işbirliği içinde olduğu ülkelerin çıkarlarını koruyup uyumlaştırması Karadeniz'e verdiği önemi sürdürerek yeni stratejiler ortaya koymasına bağlıdır. Bunu başarabilen bir Türkiye hem bölgede hem de küresel alanda daha etkin olacaktır. Özellikle Kafkasya'da süregelen çatışmaların çözülmesi ve bu noktada Türkiye'nin işbirliği içinde olduğu ülkeler ile beraber hareket etmesi politik alanda güç kazandıracaktır. Bunun kadar önemli başka bir konu da Karadeniz'de ülkeler arasındaki ticaretin ve kültürel bağların geliştirilmesidir. Türkiye'nin bu konularda yeni stratejiler üretmesi gerekmektedir.

Avrupa Birliği'nin Karadeniz Bölgesi'ne doğru genişlemesiyle başlayan bölgedeki güç mücadeleleri, önümüzdeki dönemlerde olası yeni çatışma alanlarının ortaya çıkmasına neden olacaktır. Rusya'nın güvenlik merkezli dış politikası, Kafkaslar başta olmak üzere, Ukrayna'daki çatışmaların temelini oluşturmaktadır. 2000'li yılların başından itibaren uzmanlar, Ukrayna'da silahlı çatışmalara ihtimal vermezken, bugün bu bölgede kanlı çatışmaların devam etmesi bunun en belirgin örneğidir. NATO'nun Karadeniz Bölgesi'nde genişlemeye devam etmesi, Rusya Federasyonu'nu daha çok tahrik edecek, bu da yeni oluşumlara sebep olabilecektir. Özellikle Suriye Savaşı'nda Rusya'nın derin bir yaklaşma içine girdiği Türkiye ile ilişkilerde daha somut bir birliktelik içine girebileceği görülmektedir. Böyle bir yakın ilişkinin oluşması, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerini de zayıflatacaktır. Böylelikle yeni çatışma alanlarında Rusya'nın Türkiye'yi de söz sahibi etmesi olası görülecektir. Ancak bu gelişmeler, Avrupa Birliği başta olmak üzere ABD gibi ülkelerin Karadeniz üzerinde oluşturacağı baskı ve politikalara göre her an değişme ihtimali olan sonuçlara açık olacaktır.

KAYNAKÇA

- ALKAN Akın (2005). "Stratejik Dengeler Bağlamında Önümüzdeki On Yıl İçerisinde Güvenlik Açısından Karadeniz'de Gerçekleşebilecek Olası Kriz Kaynakları ve Çözüm Önerileri", *Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü*, s. 20.
- ARIEL Cohen - CASPIAN Basin (2009). "Which Way Is Up for Regional Energy Devolepment?", *Eurusia Insight*, May 2009, s. 81.
- AYDIN Mustafa (2004). Europe's Next Shore: "The Black Sea Region After EU Enlargement", *IIS Occasional Papers*, Paris, No. 53.
- BARAN Zeyno - Way Ahead (2003), "Baltic Defence Review Special Issue", Baltic Defence College,
http://www.bdcol.ee/content/pdf_files/bdreview/bdr-2003-special-13.pdf.

- Black Sea Regional Profile: "The Security Situation and the Region Building Opportunities" (April-June 2004), Institute for Security and International Studies (ISIS), Sofia, 2004.
- BOCUTOĞLU Ersan – KOÇER Gökhan (2007). "Politico-Economic Conflicts", *Stratejik Analiz*, 2007, s. 114.
- BONVİCİNİ Gianni (2006). "The European Neighbourhood Policy and its Linkage with European Security", in Fabrizio Tassinari, Pertti Joenniemi and Uffe Jakobsen (Eds.), *Wider Europe. Nordic and Baltic Lessons to Post-Enlargement Europe*, Copenhagen, Danish Institute for International Studies DIIS, 2006, ISBN 87-7605-159-5, p. 21-28.
- BOTAŞ, 2007 Yıllık Raporu.
- GEORGİA Civil (2010). "Turkish PM to Visit Georgia", Tiflis, 17 Mayıs 2010, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=22304&search>
- Commission of the European Communities, Black Sea Sinergy – "A New Regional Cooperation Initiative", Brüksel, 2007.
- ÇAMLİBEL Cansu (2007). "EU looking for involvement in Black Sea politics", Turkish Daily News, 13 April.
- DAĞI Zeynep (2002). "Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye", (Ed. Refet Yinanç ve Hakan TAŞDEMİR), İstanbul: Seçkin Yayınevi, s. 201.
- EMERSON Michael (2005), "Europe's Black Sea Dimension", *Centre for European Policy Studies*, ss. 1-9.
- EROL Mehmet Seyfettin (2012). "Amerika'nın Karadeniz Politikasını Yeniden Değerlendirmek", *Akademik Bakış*, Cilt 6, Sayı 11.
- Ekho Moskvı News, "Russian Pundit Hails Black Sea Fleet Deal as "Foreign Policy Success", 21 Nisan 2010.
- TORBAKOV Igor (2010). "Making Sense of Current Phase of Turkish-Russian Relations", *Occasional Paper*, s. 3.
- FELGENHAUER Tatyana (2005). "Ukraine, Russia and the Black Sea Fleet Accords", *WWS Case Study*, 2/99.
- GENÇKAYA Ömer (1993). "The Black Sea Economic Cooperation, Project: A Regional Challenge to European Integration", *International Social Science Journal*, C. 45, No. 4.
- GUSTAVSSON Micaela (2003). "The Black Sea as Boundary or Bridge?: Implications of EU and NATO enlargement, and The Regional Security", s. 22.
- HEDENSKOG Jakob (2008). "Crimea After the Georgian Crisis", Stockholm, FOI, Swedish Defence Research Agency, Division of Defence Analysis. s. 36-43.
- KANBOLAT Hasan (2006). "Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği", *Stratejik Analiz*, No. 72.
- KANBOLAT Hasan (2008). "Türkiye, Karadeniz'de Yeni Ufuklara Yelken Açmak İstiyor", *Avrasya Dosyası*, Cilt 13, No. 1.
- "Kiev Ratifies Treaties With Russia", *The Russia Journal* (2004), <http://www.russiajournal.com/news/cnews-article.shtml?nd=43395>.

- KURMEL Ömer Aytek (2005). "Kuzey Kafkasya ve Hinterlandı: Karadeniz, İç Asya, Balkanlar, Ortadoğu", http://www.bkd.org.tr/analiz/yedi_yildiz/kuzeykafkasya_ve_hinterlandi.asp.
- KUTLUK Deniz (2004). "Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları: Çevresel Tehdit", İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, Yayın No:16, s. 12.
- LESSENSKİ Marin (2009). "The Black Sea Cooperation : An Outlook from Bulgaria", *Manoli*, s. 38.
- MOSHES Arkady (2004). "Littoral States and Region Building Around the Black Sea", Pavliuk ve Klympush-Tsintsadze, s. 69.
- "Nabucco Gas Pipeline Project", Project Description/Pipeline Route, <http://www.nabucco-pipeline.com/project/project-description-pipeline-route/project-description.html>.
- NESİBLİ Nesib (2001). "Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları", Hazar Üniversitesi, ASAM Konferansı, ASAM Yayınları: 53, Kafkasya Araştırmaları Dizisi: 57.
- NİNCİC Daniel (2002). "Sea Lane Security and U.S. Maritime Trade: Chokepoints as Scarce Resources", http://www.ndu.edu/inss/books/Books_2002/Globalization_and_Maritime_Power_Dec_02/09_ch08.htm.
- OKTAY Emel (2006). "Türkiye'nin Avrasya'daki Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, No. 10.
- ORAN Baskın (2002). *Türk Dış Politikası*, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ORAN Baskın (2002). "Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular: Belgeler: Yorumlar", İstanbul: İmge Yayınları.
- PEREPELYTSIA Grigoriy (2007), "The Policy of Ukraine Towards the BSEC and the Black Sea Region", *Harvard Black Sea Security Program*.
- PAMİR Necdet (2007). "Enerji Arz Güvenliği ve Türkiye", *Stratejik Analiz*, No. 83, s. 14-24.
- Pamir Necdet (2007). "Karadeniz: Enerji Güvenliğine ve Kaynakların Çeşitlendirilmesine Açılan Kapı", *Avrasya Dosyası*, Cilt 13, s. 263.
- PEREPELYTSYA Hryhiroy (2004). "The Black Sea Region : Cooperation and Security Building", Oleksandr Pavliuk ve Ivanna Klympus-Tsintsadze Yayınları, New York, s.192.
- RONALD Asmus (2004). "The Black Sea And The Frontiers Of Freedom", *Policy Review*, s.4.
- RUNNER Philippa (2009). "EU's Black Sea Border Set in Stone", *Euobserver*, 25 Aralık 2013.
- SEZER Duygu (2003). "The Black Sea As Boundary Or Bridge?", Seminar Report by Micaela Gustavsson and Bezen Balamir Coşkun, SIPRI, Stockholm, s. 3.

- SOCOR Vladimir (2010). "Turkey: A Source of Strategic Reinsurance for Georgia, Eurasia Daily Monitor", *Jamestown Foundation*, Vol.7, Sayı 101.
- TAVKUL Ufuk (2002). "Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya", İstanbul: İstanbul, s.19.
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2009 yılı Faaliyet Raporu.
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2010-2014 Stratejik Planı.
- The Foreign Policy Concept of the Russian Federation,
<http://eng.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204750.html>.
- Treaty on Open Skies Enret Force,
<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2002/7151.htm>.
- Treaty on Conventional Armed Forces In Europe,
http://www.defenselink.mil/acq/acic/treaties/cfe/osce_cfe.pdf,
11.11.2004.
- Turkish Embassy, Washington D.C., Press Statement,
<http://agitprop.org.au/stopnato/19990524oil02.php>.
- "Tuzla Island: Question and Answers", Official Site of the Mission of Ukraine to European Communities,
http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/cgi-in/valmenu_miss.sh?1p01039959.html.
- Ukrayna Anayasası, (1996),
<http://www.rada.gov.ua/const/conengl.htm#r15>.
- WORONOWYCZ Roman (2003). "Russian-Ukrainian dispute over Tuzla escalates", Kyiv Press Bureau, *The Ukrainian Weekly*, Nu. 43, Vol. LXXI,
<http://www.ukrweekly.com/Archive/2003/430301.shtml>.
- WORONOWYCZ Roman (2004). "Rada ratifies agreement on Single Economic Space", Kyiv Press Bureau, *The Ukrainian Weekly*, Nu. 17, Vol. LXXII, <http://www.ukrweekly.com/Archive/2004/170401.shtml>.
- Viyana Belgesi, <http://www.tsk.mil.tr/uluslararasi/viyanabelgesi.htm>.
- YAVUZ Cemal (2009). "Rusya-Türkiye Yakınlaşması: Bir Jeopolitik Değerlendirme", *Jeopolitik*, Sayı 68, Eylül 2009.
- TASSİNARİ Fabrizio (2006). "A Synergy for Black Sea Regional Cooperation: Guidelines for an EU Initiative", CEPS Policy Brief No. 105/June 2006, s. 13-16.
- VAHL Marius (2006). "EU and Black Sea Regional Cooperation", CEPS Policy Brief No. 105/June 2006 s. 1-9.
- VALİNAKİS Yannis (1999). "The Black Sea Region: Challenges and Opportunities for Europe", European Union Institute for Security Studies Press, s. 57.
- WALDNER Ferrero (2008). "EU aims to boost Black Sea Cooperation", Speech 08/77, s. 225.